

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra francouzského jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Françoise Dolto – osobnost francouzské pedagogiky 20. století
Françoise Dolto – a personality of 20th century French pedagogy

Nikola Říhová

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Klinka, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: B FJ-PG (7507R039, 7501R008)

Rok odevzdání: 2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Françoise Dolto – osobnost francouzské pedagogiky 20. století potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 9. 4. 2024

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce panu Mgr. Tomáši Klinkovi, Ph.D. a paní doc. PhDr. Mgr. Catherine Ébert-Zeminové, Ph.D., za odborné rady a pomoc při psaní celé práce. Zvláštní poděkování patří mé rodině za podporu, povzbuzování a trpělivost po dobu celého studia.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pojednává o životě francouzské psychoanalytičky a pediatričky Françoise Dolto. Práce se zabývá jejím životem, vymezením podstatných momentů v jejím profesním vývoji. Shrnuje její teoretické myšlenky, které se týkají vzdělávání a výchovy dítěte, psychoanalýzy dítěte a také se dotýká jejího dopadu na současnou pedagogickou praxi.

KLÍČOVÁ SLOVA

Françoise Dolto, pedagogika, psychoanalýza, poruchy autistického spektra, výchova

ABSTRACT

This thesis deals with the life of the French psychoanalyst and paediatrician Françoise Dolto. Thesis treats her personal life, defines the essential moments in her professional development. It summarises her theoretical ideas concerning child education and upbringing, child psychoanalysis and also touches on her impact on contemporary educational practice.

KEYWORDS

Françoise Dolto, pedagogy, psychoanalysis, autism spectrum disorder, education

Obsah

Úvod	7
1 Život Françoise Dolto	9
1.1 Pozadí, rodinné prostředí	9
1.2 Vzdělání	12
1.3 Léčba	14
1.4 Profesionální dráha	15
2 Pohled Dolto na vzdělávání a výchovu	23
2.1 Dětská psychóza	23
2.2 <i>Tout est langage</i> – Vše je jazyk	25
2.3 Výchova vlastních dětí	26
2.4 Podmínky a cíle vzdělávání	28
2.5 Uznání ve vzdělání	29
2.6 Rodinné vzdělávání	31
2.7 Školní výchova	32
2.7.1 <i>Maison Verte de Paris</i>	33
2.7.2 <i>École de La Neuville</i>	35
3 Žena a její sexuality z pohledu Dolto	38
3.1 Kongres v Amsterdamu	38
3.2 <i>Sexualité féminine</i>	38
4 Dolto v kontextu doby	42
4.1 Kritika	42
4.2 Návaznost na Freuda	43
4.2.1 Sigmund Freud	43
4.3 Lacan a Dolto	45

4.4	Odkaz pro dnešek	46
4.4.1	<i>Welcomers project</i>	46
4.4.2	<i>La Maison d'Enfants à Caractère Social Française Dolto</i>	47
4.4.3	Dopad na českou pedagogiku	50
4.4.4	<i>Lorsque l'Enfant paraît</i>	50
4.4.5	Aktuální alternativy	51
	Závěr	52
	Résumé	55
	Seznam použitých informačních zdrojů	58
	Seznam zkratk	62

Úvod

Téma mé bakalářské práce se zaměřuje na francouzskou pediatričku a psychoanalytičku Françoise Dolto, která působila ve dvacátém století ve Francii. Volba tohoto tématu vychází z mého zájmu o pedagogiku, zejména spojenou s ženskou tematikou. Vždy mě fascinovaly ženy, které si dokázaly jít za svými sny a prosadily změny v prostředí, jemuž dominují muži.

Hlavním cílem mé práce je představit Françoise Dolto a její myšlení v českém prostředí, protože její osobnost a dílo zde není známo, tak jak by si zasloužilo. Fakta o ní jsou v českém jazyce velmi omezená, samozřejmě s výjimkou psychoanalytické komunity. Vycházím z osobní zkušenosti ze studia pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, kde po celou dobu studia nebyla tato významná osobnost ani jednou zmíněna. Nutno také podotknout, že jsem ohledně Dolto nenašla žádné české publikace. Jediný český dostupný článek se nachází na webových stránkách Wikipedie, ten ale pro účely této práce užívat nebudu.

Françoise Dolto mě zaujala svým životním příběhem a kariérou, která nebyla bez překážek. Narodila se na začátku dvacátého století do buržoazní rodiny, ale vzepřela se očekáváním svých rodičů, zejména své matky, a také očekáváním společnosti vůči mladým dívkám a jejich roli ve společenském životě. Vzhledem k tomu, že její matka trpěla psychickými problémy, se rozhodla věnovat pomoci a porozumění dětem a jejich matkám.

V rámci práce se chci zabývat jak jejím soukromým životem, tak profesním životem psychoanalytičky. Cíle práce zahrnují představení teorie a metody týkající se pedagogiky a psychologie dítěte, jakož i nejznámější případy Dolto psychoanalýzy, například *Le cas de Dominique*. Ráda bych se také zaměřila na programy iniciované, popřípadě inspirované učením Françoise Dolto, jako je *Maison Verte* a její rádiové vysílání, které jí přineslo popularitu.

Budu zkoumat Doltinu práci a myšlenky v dobovém kontextu. Během dvacátého století byla role žen ve společnosti vnímána odlišně. Françoise Dolto zažila dvě světové války a musela se vypořádat s postojem mužských kolegů. I praxe péče o malé děti byla odlišná ve srovnání s dnešní dobou.

A protože se děti staly životním posláním Françoise Dolto, ráda bych se zabývala výchovou jejích vlastních dětí a zjišťovala, jaké kariéry si zvolily. Do práce chci také zahrnout dopad jejího myšlení jak na akademickou obec, tak na veřejnou sféru. Například zda existují pořady nebo jiné platformy podobné jejímu rádiovému vysílání.

V první kapitole tak budu psát o životních osudech Françoise Dolto, ve druhé kapitole se budu věnovat jejímu pohledu na vzdělávání a výchovu, třetí kapitola popíše její pojetí ženské sexuality. Závěrečná kapitola se bude soustředit na psychoanalytičku v dobovém kontextu a dopady jejích myšlenek.

Čerpat znalosti potřebné k napsání této práce budu především z jejích knih a z internetových zdrojů, a to hlavně v cizích jazycích, protože jak uvádím výše – české zdroje týkající se Dolto jsou v omezeném rozsahu. I proto mě zajímá, zda a jaký měla její práce nějaký dopad na české akademické prostředí. Mým hlavním zdrojem bude kniha *Theory and Practice in Child Psychoanalysis: An Introduction to the Work of Françoise Dolto* (2009), která se zabývá životem i studii této důležité osobnosti pedagogiky a psychoanalýzy.

1 Život Françoise Dolto

V první kapitole se budu věnovat životu Françoise Dolto. Zaměřím se na různé aspekty jejího života – dospívání, rodinné prostředí, studium a léčbu – které ovlivnily její kariéru a přístup k psychoanalýze. Věnovat se budu i jejím charakterovým rysům. Mimo její profesní dráhu připomenu i její soukromý život v dospělosti.

Tato kapitola je klíčová pro čtenáře této práce zejména z hlediska kontextu života Françoise Dolto. V českém jazyce je o této významné osobnosti dětské psychoanalýzy k dispozici jen omezené množství zdrojů a mým cílem je ji představit.

1.1 Pozadí, rodinné prostředí

Françoise Dolto, rozená Murette, se narodila 6. listopadu 1908 v Paříži a zemřela 25. srpna 1988 tamtéž. Pocházela ze zámožné buržoazní rodiny inženýrů a byla čtvrtým ze sedmi dětí Henrimu Murette a Suzanne Demmler. Již od útlého věku byla velmi nezávislá a inteligentní, od ostatních dětí se odlišovala svou originalitou, přičemž jejímu rozletu bránila striktní, kontrolující a velmi náročná matka. Henri Murette, který byl liberálnější než Suzanne, se její touhu po vědění naopak snažil podporovat. Celá její rodina byla silně věřící a ochranná. Françoise se vzdělávala v prostředí typickém pro dívky v tehdejší době, studovala sama a s ostatními dětmi se stýkala pouze při hrách. Byla považována za dítě, které má potíže být hodné, ale je veselé, komunikativní a plné života. Vždy byla černou ovčí rodiny, a ne úplně ve svém okolí zapadala a zažívala pocity vyloučení.¹

Jelikož byla malá Françoise velmi věřící a zároveň inovativně smýšlející dívka, na svém prvním přijímání se pohádala s knězem – obhajovala bezúhonnost Jidáše. Převracela konvenční chápání a projevovovala neobvyklý soucit. Vyvíjela v sobě určitý smysl pro mysticismus, vnímající po svém boku svého strážného anděla. Brzy se začala zabývat otázkou, co se děje po smrti. Představovala si, že existujeme před narozením i po něm. Své stavy uvědomění popisovala jako schizoidní krizi, kdy nedokázala tolerovat disociaci

¹ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 1

dospělých vůči existenciálnímu dilematu, které představuje právě smrt.² Obecně se divila nechápavosti dospělých: „*Divila jsem se, jak je možné, že dospělí lidé, ačkoli kdysi také malé děti, byli tak zvláštní. A říkala jsem si: „Až budu velká, pokusím se si vzpomenout, jaké to je být malou“*“.³

Dolto měla predispozice stát se umělkyní, mezi její koníčky patřilo malování, keramika, sochaření. Nicméně prokazovala i vědecké nadání a posléze se začala zajímat o komunikační systémy, načež se sama z technických časopisů naučila Morseovu abecedu a dokázala postavit radiový přijímač. Ten jí sloužil jako metafora mezilidské komunikace bez materiálních prostředků. To nastiňuje její budoucí akademický zájem a stejně tak kariéru.⁴

Její dospívání bylo silně poznamenáno vztahem s matkou. Ačkoli ji milovala, tak nikdy nenaplnila její očekávání. Suzanne, Françoisina matka, nikdy sama nedosáhla svých vlastních snů, misogynicky na svou dceru pohlížela jako na hříšnou, zřejmě s obavou, že by Françoise mohla dosáhnout toho, co ona sama nedokázala. Propadala stavům sebenávisti a její narušenou psychikou trpěly děti, nejvíce ale nejmladší dcera. Françoise byla navíc v prvních šesti měsících svého života svěřena do rukou chůvy irského původu, a tak nejspíš nedošlo k navázání první identifikace ve vztahu matky a dcery.⁵ Chůva závislá na kokainu s sebou brala malou Françoise do nevěstince a tyto měsíce byly pro Françoise velmi emočně náročné.⁶

O mentální nemoci se malá Françoise začala zajímat po přestěhování do přímé blízkosti kliniky pro šílené, kterou založil Dr. Blanche. Jakožto vnímavé dítě, které se využívalo ve výstřednostech, využila možnosti sledovat pacienty dané kliniky.⁷

Se smrtí se osobně setkala velmi brzy, během první světové války v boji zahynul její strýc, k němuž cítila hlubokou emocionální vazbu, a se kterým si také několik let dopisovala a plánovala společnou budoucnost. V dopise odeslaném v roce 1915 mu píše, že by si ho

² HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 2

³ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 1

⁴ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 2

⁵ tamtéž, str. 3

⁶ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 1

⁷ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 4

velmi ráda vzala, ale je na to příliš malá – v té době jí bylo sedm let. Po jeho smrti se cítila jako válečná vdova.⁸ Další smrt, jež výrazně ovlivnila její vnímání světa a sebe sama, byla smrt její sestry Jacqueline v roce 1920. Matka se dostala do duševního nepokoje, přičemž na svou mladší dceru uvrhla pocit nezasloužené viny. Viny, že je to Françoise, která žije, zatímco matčina oblíbenkyně, osmnáctiletá Jacqueline, vážně onemocněla⁹ – postihla ji rakovina kostí.¹⁰ Matčina posedlost prvorozenou dcerou pramenila z její fyzické podobnosti s otcem Suzanne, kterého velmi milovala, nicméně její otec ji nikdy neuznával a vštípil jí přesvědčení, že je zlá, ošklivá a hloupá. Podle matčina uvažování byla Jacqueline dcerou imaginárního incestu právě mezi Suzanne a jejím otcem.¹¹

Suzanne, „zrůdná matka“, jak ji Dolto poněkud silně nazývala,¹² si utvořila z dvanáctileté dcery psychoanalytičku a nutila Françoise, aby se za život Jacqueline modlila. Přála si, aby Françoise komunikovala s Bohem, a zachránila tak Jacqueline před smrtí. Françoise samozřejmě neuspěla. Roky poté byly ovlivněny syndromem viny přeživšího, tento pocit se v ní bil společně s vášnivou touhou po životě, kterou předčasně vyspělá dívka cítila. Suzanne se narodil syn – Jacques, jehož jméno jasně dokazuje potřebu zaplnit místo, které po Jacqueline zbylo. Již zmíněný pocit viny vyvolal ve Françoise roli ošetřovatelky vůči svému mladšímu bratrovi. Snažila se být dcerou, která byla matce „odebrána osudem“. V dopise určeném matce píše: *„Mrzí mě, že máš pocit, že později nezískáš tolik podpory a útěchy z toho, že jsi měla syny. Chápu, že to není stejné mít jen jednu velkou dceru ve srovnání s tím, co by mohlo být, kdybys měla dospělé dvě dcery, ale ujišťuji tě, že budu tou pravou dcerou. Pokusím se co nejvíc nahradit Jacqueline. Pomohu vychovat svého malého bratra tak, aby byl láskyplný a částečně nahradil malou holčičku, kterou jste mohli mít. A já se vdám blízko tebe... Teď vidím, jak jsi před dvěma lety krutě trpěla. Omlouvám se, že jsem ti v tu chvíli dost dobře nerozuměla. Musela jsem ti připadat bezmyšlenkovitá a nevděčná, když jsi mě viděla plnou života, zatímco jsi sama byla smutná... Doufám, že ať*

⁸ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 4

⁹ tamtéž, str. 3

¹⁰ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 2

¹¹ DOLTO, Françoise. 1992. str. 20

¹² tamtéž, str. 18

už je Jacqueline kdekoli, že mi odpustí, že mi pomůže a ochrání mě, protože jsem nechápala ty zlé věci, co jsem dělala.“¹³

Lze tedy pozorovat, že matka mladou Françoise Dolto manipulovala a vnucovala jí vinu za událost, za kterou nebyla zodpovědná. Z výše citovaného dopisu je jasné, jak hluboce matčino jednání Dolto zasáhlo. Snaží se dostat do matčiny přízně sliby a omluvami za činy, které nespáchala.

1.2 Vzdělání

Už jako osmiletá dívka se Dolto rozhodla, že se pokusí stát „*médecin d'éducation*“. Tento termín si vymyslela sama. Do českého jazyka by se dal přeložit jako: „vzdělávací lékař“ či „lékař vzdělávání“. Mělo jít o lékaře, který by rozuměl emocím a mezilidským vztahům, jež by podkládaly symptomy projevující se v nemocech.¹⁴ Tato teorie o porozumění se později projeví v pojetí vzdělávání dle Dolto. Události v jejím životě v ní vyvolaly touhu podporovat rodiče, a to formou učení, jak své děti vzdělávat a pochopit je.¹⁵ Již tehdy cítila, že svými myšlenkami předběhla dobu.¹⁶ To, že se z ní stala pediatrička a psychoanalytička, nebylo náhodou, ale důsledkem strastí zažitých v dětství a dospívání.¹⁷

Byla příkladnou studentkou. Na svůj první *baccalauréat*, tj. akademické zakončení sekundárního vzdělání ve Francii, byla připravena již v 15 letech. Nicméně zasáhla její matka, která zařídila, aby její dcera nebyla připuštěna ke zkoušce. Důvodem pravděpodobně bylo oddálit dceřino dosažení větší nezávislosti. A Françoise byla donucena *baccalauréat* dokončit až o rok později. Matčín vliv a manipulace neoceňovala a velmi se na matku zlobila. Ani jedna z nich nebyla ochotná ustoupit a Françoise matčino sobectví tolerovala. Suzanne byla ochotná nechat dceru studovat na zdravotní sestru, ale na *lycée*, tj. gymnázium, ji pustit nechtěla, aby se náhodou nesetkala s nižší vrstvou. Françoise rozuměla, že za toto chování může matčín žal. Jednu dceru ztratila a tu druhou si tímto způsobem chtěla vést po sebou předem určené cestě. I přes matčiny námitky se Françoise na *lycée* přihlásila. Při

¹³ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 7

¹⁴ tamtéž, str. 3

¹⁵ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 2

¹⁶ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 3

¹⁷ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 1

druhém pokusu o *baccalauréat*, na *Lycée Molière*, se jí zkoušející ironicky zeptal, co ví o psychoanalýze. Dočkal se rozsáhlé a sofistikované odpovědi, čímž ho šestnáctiletá Françoise překvapila a *lycée* dokončila opět s vyznamenáním. Dle matčinych přání nakonec ve svém studiu ve věku od 16 do 21 let nepokračovala. Byla dále doma vychovávána, jak se pro mladou ženu jejího věku v té době slušelo – měla hodiny klavíru, malby a čas trávila čtením. Setrvala tak ve společnosti, která neoceňovala inteligentní ženy, jen poslušné dcery, posléze manželky.¹⁸

Roku 1929 začala navštěvovat zdravotnickou školu v Croix-Rouge, kde o rok později získala diplom pro práci zdravotní sestry. V tom samém roce přestala truchlit pro strýce a přestala cítit sebou implikovaný statut válečné vdovy.¹⁹

Dolto se nepovažovala za příliš ženskou, zřejmě hlavně z důvodu, že vyrůstala mezi samými bratry. V dopise své budoucí švagrové se svěřuje, že se snaží na tento „problém“ zaměřit a zženštit sebe sama. Žádá ji o pomoc v této oblasti, neboť v ní tyto emoce vyvolávají úzkost. S pro ni typickým humorem popisuje svou postavu i povahu, a obává se, co si o ní přítelkyně jejího bratra bude myslet.²⁰

Léto 1931 strávila Françoise v přítomnosti bývalých přátel své zesnulé sestry v Provence a platonicky se zamilovala. Onen muž se do ní skutečně zamiloval, avšak ona nemohla jeho hluboké city opětovat. Aby mohl jejich vztah pokračovat, žádala její matka svatbu. Françoise naopak řekla, že se vdá pouze, pokud bude moct pokračovat ve svých studiích. Její nastávající ji v rozhodnutí dále studovat nehodlal podpořit. Françoise mu brzy řekla, že studium je pro ni důležitější než to, aby se za něj vdala. Suzanne svoji dceru nazvala monstrem. Touto dobou si mladá dívka stále více uvědomovala, jak destruktivní byl účinek matčina smutku a žárlivosti. Françoise však byla odhodlaná jít studovat na Sorbonnu, a tak své matce řekla, že půjde studovat italštinu. Matka souhlasila, a to především proto, že se na Sorbonnu chystal i bratr Françoise, Philippe, který by jí v Paříži mohl doprovázet a starat se o ni. Osvobození Françoise ze spárů své matky pomohlo až narození první vnučky, dcery Pierra, bratra Françoise. Díky tomu se přiblížilo setkání s psychoanalýzou.²¹

¹⁸ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 8

¹⁹ tamtéž, str. 9

²⁰ tamtéž, str. 9

²¹ tamtéž, str. 10

1.3 Léčba

S psychoanalýzou ji seznámil student Marc Schlumbereger, který studoval u Hermanna Nunberga ve Vídni a později u Reného Laforguea v Paříži.²² René Laforgue byl zakladatel *Société psychanalytique de Paris*.²³ Dosud pro ni šlo pouze o filozofický systém myšlenek. Původně se měl psychoanalýze věnovat její bratr Philippe, ale Françoise vycítila, že byl její bratr pro toto odvětví inhibován. Philippe konzultoval u Laforguea a sourozenci úspěšně absolvovali zkouškové období. Suzanne Marette byla opět nespokojená, že se její dceři daří ve studiu lékařství. Snoubenec Françoise byl stále názorově proti ní, a ačkoli se sama Françoise pořád zdárně bránila přístupu ostatních k její touze po vědomostech a vzdělání, na začátku druhého roku byla unavená a přehlčená vinou a studem, neschopná efektivně pracovat či spát. Stala se tedy pacientkou Laforguea, kterému musel její otec léčbu platit. Tato podpora jí umožnila rozvíjet své mimořádné nápady a psychoanalytickou zkušenost. Avšak i její otec vnímá, jak se Dolto mění a dopisem jí domlouvá ohledně jejího chování vůči němu i matce. Po nějaké době mu Françoise odepisuje: „*Mojí největší touhou je dostat se na konec této únavné léčby, protože to by byl nejlepší způsob, jak vám poděkovat a stát se správnou ženou.*“²⁴

Françoise si dopisovala i se svou matkou, před kterou se kála za své chování a omlouvala se za ostudu, jež svým rodičům působila. Matka jí posílá dopisy plné emocí, ve kterých se zdá, že přijímá jejich rozdílnosti. Navádí ji, aby se nesnažila podobat jí, ale aby v sobě samé hledala své pravé já.²⁵

Dolto se s Laforguem vídala třikrát týdně po dobu tří let, a to od roku 1934 do roku 1937, což byla nezvykle dlouhá analýza. Běžné analýzy té doby, například Freudovy, trvaly okolo šesti týdnů.²⁶ Po tuto dobu nekonzumovala žádnou psychoanalytickou teorii, aby zažila psychoanalytickou praxi z vlastní zkušenosti. Období strávené v léčbě u Laforguea popisuje naplněné nepřijemnou atmosférou, kde je každé její slovo a gesto interpretované. Zároveň je ale za svůj čas s Laforguem velmi vděčná, neboť interpretace slov

²² HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 10

²³ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 2

²⁴ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 10

²⁵ tamtéž, str. 12

²⁶ DOLTO, Françoise. 1992. str. 138

a gest je podstatou psychoanalýzy. Bylo nutné dostat se do bodu, kdy nebude schopná se sebestředně identifikovat se svými pacienty, tedy na jejich emoce reagovat stylem „to zní jako já“. Hlavními tématy její analýzy bylo uvěznění její matkou a její následné morální dilema, v jakém vztahu by měla být vůči své rodině. Psychoanalytik nikdy nevinil Suzanne, ale vždy řešil výhradně pocity viny na straně Françoise. Poradil jí, že není nic horšího než se podrobit obsesivním nápadům posedlých neurotiků. Françoise dostala za úkol komunikovat se svou matkou a oznámit jí, že se sebou nenechá zacházet způsobem, jakým se dělo dřív. Po nalezení autority uvnitř Françoise a konfliktu s matkou Suzanne konečně ustoupila. Ačkoli totiž byla Suzanne inteligentní žena, občas se chovala jako dítě a stejně jako děti potřebovala pevné hranice. Roku 1938 píše Françoise emotivní dopis svému otci, kde popisuje, jak pod taktovkou své matky skutečně trpěla: „*Ztratila jsem deset let života, aniž jsem měla skutečné mládí. Musela jsem počkat do třiceti, abych se stala skutečnou ženou.*“²⁷

Domov od té doby navštěvovala méně. Snažila se otci vysvětlit matčinu neurózu. Upřímně otci sdělovala veškeré emoce, které v ní jednání matky vzbuzovalo, co bylo jeho příčinou a jak špatné vlastně bylo. Díky analýze u Laforguea se z ní stává odvážná a přímá mladá žena, odhodlaná bránit opuštěné a narušené francouzské děti.²⁸

1.4 Profesionální dráha

Laforgue „novou“ Françoise podporuje v přípravě pro povolání psychoanalytičky v *Société Psychanalytique de Paris*, kde navštěvuje semináře vedené Spitzem, Loewensteinem, Nachtem a Harmannem. V této době neexistovalo vzdělávání pro dětskou analytickou psychologii. Rozhodla se tedy specializovat se na pediatrii. Jako důvod uvádí, že pro poskytnutí přínosu u dospělých je již pozdě, zatímco s dětmi lze pracovat preventivně a zamezit tak budoucí narušenosti.²⁹

Praxi plnila v *Hôpital Vaugirard* u profesora Heuyera, který zde působil jako dětský neuropsychiatr. Byla naprosto zděšená, když zjistila, že se s dětmi umístěnými zde jednalo

²⁷ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 12

²⁸ tamtéž, str. 13

²⁹ tamtéž, str. 14

bez jakékoli empatie. Nikdo se nezajímal o pochopení těchto dětí. Jedinou výjimkou byla Sophie Morgenstern, která svým dětským pacientům naslouchala a spojovala jejich symptomy s rodinnou historií, potvrzujíc tak intuici Françoise, že určité fyzické příznaky byly psychosomatického rázu, tedy že duševní zdraví ovlivňuje zdraví tělesné. Roku 1937 se stala externistkou v *Hôpital des enfants malades*, kam byly posílány narušené děti k posudku. Zde začala své psychotherapeutické sezení, při nichž malé pacienty nechala vyjadřovat se kresbou a modelováním, neboť do těchto výtvorů se promítaly vnitřní problémy dětí. V této době ještě neměla za cíl stát se dětskou psychoanalytičkou, stále toužila stát se pediatričkou. Nicméně jako analytička se kvalifikovala v roce 1938 a o rok později dokončila svou lékařskou přípravu s prací *Psychanalyse et pédiatrie*. Snažila se v ní vynalézt zcela nový přístup k dětské medicíně. Věděla, že druhá světová válka je nevyhnutelná, a hodinu po odevzdání své závěrečné práce se zaregistrovala jako doktorka. Kdyby tak učinila o něco později, nebyla by její praxe během války možná.³⁰ Zůstala v Paříži, kde zastupovala spoustu analytiků židovského vyznání, kteří byli donuceni opustit svoje pacienty. Její metody působily excentricky, nicméně byly pro děti účinné – šlo o malé anorektiky, děti s nočními můrami, obsesemi, tiky, bolestmi břicha a dalšími příznaky. Mezi její další pacienty se řadili sirotci, kterým zemřeli oba rodiče v koncentračních táborech, nebo děti, jejichž otcové padli v boji, stejně tak děti, které byly zděšené válkou. Její supervizorka, již zmiňovaná Sophie Morgenstern, spáchala sebevraždu a Françoise Murette se tak stává samostatnou pediatričkou/psychoanalytičkou. Vyvíjí revoluční metody, ale okolí ji považuje za šílenou.³¹

Roku 1940 začala pracovat na neuropsychiatrickém oddělení v *Hôpital Trousseau* v Paříži. Zřídila si zde vůbec první psychoanalytické konzultace v oblasti dětské psychiatrie ve Francii. Tam pracovala až do roku 1978, nikdy však institucí nebyla oficiálně zaměstnaná.³² Na své pozici psychoanalytičky zde nebyla placena.³³ Zároveň její konzultace s pacienty byly vždy bezplatné.³⁴

³⁰ DOLTO, Françoise. 1992. str. 150

³¹ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 14

³² tamtéž, str. 15

³³ tamtéž, str. 39

³⁴ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 2

Svého manžela, Borise Dolta, si vzala v roce 1942 a měla s ním tři děti – Jeana Chrisostoma (1942), Gregoira (1944) a Catherine (1946).³⁵ Catherine Dolto se také věnovala dětské psychoanalýze a mezi její knihy vydané v České republice patří například *Hněv... a co s ním?*³⁶. Tato kniha otevírá debatu mezi rodičem nebo pedagogem v mateřské škole a dítětem na téma hněv.³⁷

Boris Dolto byl ukrajinský lékař, který imigroval z Ruska po tamní revoluci. Vzdělával se v oblasti ortopedie, a později založil první fyzioterapeutickou školu ve Francii. Françoise našla útěchu v pravoslavné církvi, již její muž vyznával, a která na rozdíl od katolické víry staví ženu a muže před Boha jako rovnocenné. Odvždy byla zvědavé povahy, ta jí dovolila objevovat různé náboženské směry, například hinduismus, přičemž se svým mužem byli členy skupiny, která se během války setkala se *Swami Siddheswarananda*.³⁸

Société Parisienne de Psychanalyse, dále uváděno jen pod zkratkou SPP, byla během války neuspořádaná a své funkce se opět ujala až roku 1946. Françoise, kritizovaná a vnímaná s předsudky ve vlastní vrstvě (společnosti), byla rivalkou Lebovicimu, který se s ní přel o moc v lékařském zařízení, kde oba pracovali. Dolto však zdůrazňuje, že jí nejde o získání titulů. Podle ní je odmítnutí touhy po titulech součástí toho, jak se stát dobrým psychoanalytikem.³⁹

Po válce se kromě práce v nemocnici zapojila do mnoha dalších projektů. Pracovala po boku Georsege Mauca a Juliette Boutonnier na *Lycée Claude Bernard*, kde založili psycho-pedagogickou instituci pro výzkum. Také zde nabízeli pomoc studentům se speciálními potřebami. Tento výzkum později přispěl k reformě školního systému ve Francii, a to zaváděním psychoanalytických nápadů do výuky.⁴⁰

Ve stejném roce, kdy umírá její otec, se Dolto přidává k Jenny Roudinesco (později Aubry; matka slavné historičky a psychoanalytičky Élisabeth Roudinesco), francouzské

³⁵ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 15

³⁶ DOLTO-TOLITCH, Catherine, FAURE-POIRÉE, Colline. *Hněv --a co s ním?* Ilustroval Frédéric MANSOT. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0475-6.

³⁷ *Hněv... a co s ním?* [online]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/hnev-a-co-s-nim-169434>

³⁸ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 16

³⁹ tamtéž, str. 16

⁴⁰ tamtéž, str. 17

psychiatři a psychoanalytičce⁴¹, na klinice *Boulevard Ney*. V této době se také stává vlivnou přispěvatelkou do vysílání v rádiu a stejně tak píše články do deníku *Psyche*. O dva roky později v roce 1949 je přispěvatelkou v *Dictionnaire de Psychanalyse et de Psychotechnique*. Zavádí termín *la poupée fleur* (viz obr. str. 18), v překladu do českého jazyka „květinová panenka“⁴², ve své práci *La Poupée Fleur*. Termín vznikl během léčby schizofrenické dětské pacientky v roce 1946, v jejíchž obrázcích byly velmi často zobrazovány květiny. Kreslila květinové obličejy bez jakýchkoli rysů či končetin. *Poupée fleur* sloužilo jako zrcadlo, které stimulovalo primitivní a agresivní orální přenosy, díky nimž se odblokovaly překážky komunikace. Kreativní práce Dolto s dětmi zaujala pozornost mezinárodního publika. Na její teorii *poupée fleur* reaguje francouzský psychiatr a psychoanalytik Jacques Lacan pracující pro SPP – věří, že Dolto přispívá k jeho výzkumu *Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je telle qu'elle nous est révélée dans l'expérience psychanalytique*.⁴³ Je podle něj důležité, že panenka na obrázku nemá ústa, která považuje za sexuální symbol. Uvádí, že by rád k práci Dolto přispěl. Dolto mu odpovídá, že *poupée fleur* je opravdu *le stade du miroir*, tj. zrcadlové jeviště, spojeno, ale pouze pod podmínkou, že není vnímáno pouze jako odraz viditelného, ale obsahuje i to, co je slyšeno, cítěno a zamýšleno. Do svého pojetí odrazu tak zapojuje určitý pocit smutku, že člověk ve skutečnosti není daným odrazem v zrcadle. Tyto teorie se zabývají veškerými smysly a později přispívají k její teoretické práci *L'Image inconsciente du corps*, jejíž název je možné přeložit jako Nevědomý obraz těla.⁴⁴ Dolto pojetí odrazu v zrcadle poukazuje na její hlubokou reflexi nad lidskou zkušeností. Její teorie o nevědomém odrazu těla jsou dle mého názoru nadčasové a poskytují ucelenější pohled na lidskou psychiku a vývoj jedince.

⁴¹ Aubry Weiss, Jenny (1903-1987) [online]. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/psychology/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/aubry-weiss-jenny-1903-1987>

⁴² Françoise Dolto et sa Poupée-Fleur [online]. Dostupné z: <https://www.saisondesabeilles.fr/poupee-fleur/>

⁴³ Stade du miroir. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: https://fr.wikipedia.org/wiki/Stade_du_miroir

⁴⁴ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 17

45

Mezitím se v Paříži v rámci SPP otevírá rozkol. Členové SPP kritizují Lacanovu neortodoxní psychoanalytickou praxi, především jeho zkrácené sezení. Stejně tak stále kritizují Françoise Dolto za její spojení s Lacanem, přičemž byla ohromená, jak efektivně dokáže Lacan analyzovat dětské pacienty. Dolto sama byla ale především kritizovaná za svou kreativní non-konformitu, díky které odmítala respektovat přísná pravidla této psychoanalytické instituce. Respekt mezi těmito dvěma odborníky byl vzájemný, neboť Lacan často odkazoval své náročnější pacienty na Dolto.⁴⁶

Po změnách ve vedení SPP Françoise rezignovala a v budoucnosti z tohoto důvodu nemohla vystupovat na *XII. kongresu IPA* v Londýně. V rámci vyšetřování, zda stále může být členkou IPA, ji Lebovici označil za členku komunistické strany a obvinil z toho, že tráví víkendy se svými pacienty, přičemž obě tvrzení byla nepravdivá. Nicméně ani její kolegové analytikové, Harmann a Legache, se jí nezastali. Byla znechucena narcistickou povahou psychoanalytických institucí. Vyšetřovací komise, vedena Winnicottem, označila její práci za inovativní, avšak divoce kreativní a byla z IPA vyloučena po boku Lacana. Za její vyloučení zřejmě mohla i rivalita mezi ní a Winnicottem, který se také pohyboval v oblasti pediatrie. Zároveň byl možným činitelem machismus a strach vůči vzdělaným a výřečným ženám.⁴⁷

Pozitivní přínos jejího opuštění IPA byla její nabytá svoboda v myšlení za sebe sama. V následujících letech vytvořila své hlavní a originální příspěvky do oboru psychoanalýzy,

⁴⁵ *Françoise Dolto et sa Poupée-Fleur* [online]. Dostupné z: <https://www.saisondesabeilles.fr/poupee-fleur/>

⁴⁶ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 18

⁴⁷ tamtéž, str. 19

mezi které patří již uvedené dílo *L'Image inconsciente du corps* (1984). Navazovala na svou práci s regresními dětmi, u jejichž kreseb si všimla, že zobrazují obrazy plodu z prenatálního období a těla v prvních dnech života, zahrnující emoce. Pokud se dítě nenarodí do prostředí jazyka, koncept *nevědomého obrazu těla* je opuštěn, a následkem jsou vážná narušení.⁴⁸

Dolto ve své praxi upřednostňovala dlouhá sezení. Vždy si zapisovala sny svých pacientů, které anotovala, všimla si veškerých detailů, opakujících se jevů a jejich umístění ve snech. Záleželo jí na systematickosti. Poznamenávala si, jak se promítá minulost související s historií pudů a libidinózních stádií do anamnézy pacienta. Pozorovala také psychosomatické komunikace v rámci analýzy, vznik tělesných dysfunkcí a spojovala je s nejrannějšími zkušenostmi života – před nebo po narození. Françoise Dolto měla soucitný a klasický přístup, při němž je analytikova pozornost soustředěna na přenos, reprodukci zapomenutých a potlačených zkušeností z dětství. Díky tomu vnímá analytik pacientovy nevědomé procesy, a snaží se pacienta neovlivňovat.⁴⁹

V roce 1963 byli Lacan a Dolto vyřazeni ze seznamu učitelů *Société de psychanalyse freudienne*, zkráceně SPF. Na konci toho roku Jacques Lacan, následovaný Leclairem, Dolto a mnoha dalšími, oficiálně opouští SPF a zakládá *l'École française de Psychanalyse*, dále jen zkráceně EFP, později nazývanou *École Freudienne*. Françoise Dolto vedla semináře určené pro klinické lékaře, a současně dohlížela na jejich práci s obtížnými případy, které byly zaznamenány v její práci *Séminaire de psychanalyse d'enfants II*, vydané v roce 1985.⁵⁰

Tyto události následovalo dlouhé a kreativní období, kdy pracovala jako lékařka, vyučovala, produkovala svůj pořad v radiovém vysílání, psala a angažovala se v různých sociálních projektech. Roku 1967 prezentovala svůj text, *Le cas de Dominique*, o psychotickém – autistickém – čtrnáctiletém chlapci na konferenci týkající se dětské psychózy, organizovanou psychoanalytičkou Maud Mannoni v Paříži. Konference se účastnili členové britského anti-psychiatrického hnutí. *Le cas de Dominique* je jedna z pouhých dvou knih, které Dolto napsala v angličtině.⁵¹ Tento chlapec vykazoval několik charakteristik chování, které byly spojovány s autismem. Dolto v této studii dedukuje,

⁴⁸ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 21

⁴⁹ tamtéž, str. 20

⁵⁰ tamtéž, str. 21

⁵¹ tamtéž, str. 21

že toto chování je reakcí na jeho rodiče, kteří nebyli schopni přijmout své dítě a nevědomě toužili po jiném, představovaném a „normálním“ dítěti. Následovně se Dominiqueovi narodila mladší sestra a tyto faktory způsobily, že Dominique upadl do jakéhosi více infantilního stavu a autistické chování bylo jeho obranným systémem. Léčba probíhající po dobu 12 setkání obsahovala hru s plastelínou. Dominique modeloval zvířata i lidi, které sám pojmenovával, a imaginativně si hrál. Například adaptoval populární belgický komiks *Tintin*. Tyto poznatky tedy popisují jinou formu hraní, než která se tehdy dětem autistického spektra přiřazovala. Do té doby byly tyto děti pozorovány jako neimaginativní a v jejich hře chyběla sociální funkce. Právě hra je podle Dolto symbolickým vyjádřením pravého jazyka dítěte, zároveň pomáhá vyjadřovat touhy a přání dětí, které mají potíže je verbalizovat. Nicméně tyto touhy bylo zapotřebí analyzovat. Tato studie se později stala francouzským čtenářům podkladem pro psychoanalytickou léčbu vývojově znevýhodněných dětí.⁵²

Vlastní vysílací pořad v rádiu měla od roku 1969 nejdříve na *Europe 1* pod názvem *Doctor X*, který byl směřovaný rodičům ohledně konfliktů v dětství. O rok později přispívala v programu *France Culture* na téma role otce. Zúčastnila se také televizní debaty, kde projevila svou podporu nově navrhované právní normě, zaměřené na zvýšení legálního statusu dětí narozených mimo manželský svazek. Nejvíce je však ve Francii známá pro svá vysílání *Lorsque l'enfant paraît*, tedy *Když dítě přijde na svět*, na *France-Inter*. Tento pořad se vysílal každý pracovní den po dobu dvou let, přičemž jeden díl trval dvanáct minut. Náplní pořadu bylo zodpovídání otázek rodičů. Co týden docházely Dolto stovky dopisů, na které by sama odepisovala, pokud by nebylo realizované vysílání v rádiu.⁵³

Mezitím docházelo k vnitřnímu konfliktu v rámci EFP, Dolto i Lacan stárli. Roku 1979 Dolto odešla do důchodu ze své pozice psychoanalytičky a zdravotně se necítila nejlépe. Jacques-Alain Miller a Eric Laurent definovali, co považovali za skutečně lacanské.⁵⁴ Lacanství, také lacanská psychoanalýza, je teoretický systém vysvětlující mysl, chování a kulturu pomocí klasické psychoanalýzy rozvinuté strukturalismem a post-strukturalismem. Lacanovské perspektivy tvrdí, že jazyk a symbolika strukturují lidskou

⁵² BRIGGS, Jonathyne. 2019. str. 53, 54

⁵³ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 22

⁵⁴ tamtéž, str. 22

mysl a zdůrazňují důležitost touhy, která je pojmána jako nekonečná a jako neukojitelná.⁵⁵ Dolto je výše zmíněnými teoretiky zavržena z důvodu „prodávání“ psychoanalýzy v rádiu. Françoise se proti rozpuštění školy staví, ale současně kritizuje dogmatismus, který mezi stoupenci Lacana vzniká. Ačkoli byli ve sporu, stále s Lacanem zůstali přáteli. *L'École française de psychanalyse* je roku 1980 rozpuštěna, a poté již Françoise do žádné psychoanalytické organizace nepatřila. Jacques Lacan o rok později umírá, a to jen pár měsíců po smrti Borise Dolta, manžela Françoise Dolto.⁵⁶

Ke konci svého života trávila svůj čas Dolto psaním a publikováním mnoha knih, které obsahovaly její celoživotní práci. Bydlela v bytě poblíž školy pro sluchově postižené děti a ve škole jim určené *l'Institut des Jeunes Sourds* vedla semináře. Také vytvořila skupinu, která se pravidelně stýkala a diskutovala problémy typické pro sluchově postižené děti. Skupina se později stala oficiální asociací s názvem *Communication Précoce Entendants et Non-Entendants*. Mezi její největší životní úspěchy patří založení prvního *Maison Verte*, v překladu do českého jazyka *Zelený dům*, v třináctém obvodu Paříže.⁵⁷

Françoise Dolto zemřela přirozenou smrtí ve věku 79 let v Paříži. Pohřbena je na hřbitově v Bourg-la-Reine.⁵⁸ Předchozí kapitoly jasně ukázaly, do jaké míry byla důležitou osobností ve vývoji dětské psychoanalýzy ve dvacátém století. Její teorie otevřely nové možnosti porozumění vývoji dětské mysli. Její celoživotní dílo inspirovalo další psychoanalytiku, mělo zřejmý vliv na rozvoj psychoanalýzy a trvalý dopad na oblast psychologie.

⁵⁵ Lacanianism. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Lacanianism>

⁵⁶ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 22

⁵⁷ tamtéž, str. 22

⁵⁸ Françoise Dolto. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7oise_Dolto

2 Pohled Dolto na vzdělávání a výchovu

V této kapitole se budu podrobněji zabývat autorčíným pojetím vzdělávání a výchovy. Dolto se zaměřovala především na dětské pacienty a jejich psychické poruchy, jako je dětská psychóza neboli autismus. Nicméně se vyjadřovala i k celkovému pojetí vzdělávání a výchovy ve Francii v druhé polovině dvacátého století. Její myšlenky budu čerpat především z jejích knih *Les chemins de l'éducation* (1994) a *La cause des enfants* (1985). Dále také ze sekundární literatury, například z knihy *Theory and practice in child psychoanalysis : An introduction to the work of Françoise Dolto* (2009). Využila jsem i další zdroje, které jsou uvedené na seznamu použité literatury.

Zabývala se také otázkou, jak vytvářet příznivé prostředí pro výchovu a vzdělávání dětí. Představím tedy projekt sbližující rodinu s vnějším světem, *Maison Verte*. Dále budu interpretovat její tezi *Tout est langage* (1987) proklamující, že vše je jazyk, a jeho roli v lidské psychice.

Pro kontext také uvedu, jak vychovávala vlastní děti a jaký s nimi měla vztah, neboť je zajímavé pozorovat a zkoumat, jak osobnost vyjadřující se ke vzdělávání a výchově působí v roli matky.

2.1 Dětská psychóza

Françoise Dolto, stejně jako další psychoanalytici její doby, kteří byli ovlivněni Lacanovou prací, se zabývala dětskou psychózou a autismem. Na tato témata napsala většinu svých děl. Pojem autismus je u ní pojímán jako vážná forma dětské psychózy.⁵⁹

Psychóza je z dnešního pohledu vážná porucha, která u postiženého ovlivňuje percepci reality – objevují se smyslové halucinace, bludy, katatonní příznaky nebo poruchy myšlení. V historii byl pojem psychóza užíván v širokém smyslu. Dnes se pro psychózu užívá termín schizofrenie. Až do roku 1980, kdy byl vydán americký diagnostický manuál

⁵⁹ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 39

DSM-III, byly všechny závažné dětské poruchy ztotožňovány se schizofrenií.⁶⁰ Děti postižené psychózou žijí ve svém světě fantazie.⁶¹

Autismus je porucha vývoje sociální interakce a funkce a je vrozený. Autistické spektrum je široké a každý pacient je tedy jedinečný. Společnými symptomy jsou potíže v komunikaci a neschopnost adekvátně reagovat na běžné situace.⁶²

Historický vývoj těchto termínů umožňuje u Dolto splynutí v jeden pojem, proto budu dále v této práci používat pouze termín dětská psychóza.

Myšlenky Dolto o povaze dětské psychózy se vyvíjely po celý její život. Zpočátku se zaměřila na roli úpadku dětské psychiky v narušeném vztahu mezi matkou a dítětem. Poté vzala v úvahu rodinnou dynamiku a místo dítěte v rodinném nevědomí. Její analýza se soustředila na to, co je v rodině nevyřčeno nebo nepochopeno. Originální v její teorii byl důraz na úpadek, který vedl k návratu k archaickému tělesnému obrazu. Dolto věřila, že děti, které trpí psychózou, patří mezi nejcitlivější a předčasně vyspělé členy společnosti. Šlo o nemluvnata, vůči kterým se dospělí nějakým významným způsobem nechovali dobře a nekomunikovali s nimi správně. Tato nemluvnata se následně uzavírají do sebe sama. Dolto uznává, že příčiny psychózy jsou nejednoznačné a komplexní.⁶³

Fernand Deligny v dokumentu *Le Moindre geste* z roku 1971 stojí za názorem, že autistické děti by měly mít možnost volné hry, a nesouhlasí s institucionalizací těchto dětí. Děti pro hru, a tedy svůj rozvoj, potřebují prostředí vhodné pro volné vyjadřování pohybů a akcí. Pohyby dětí si nahrával a následně je analyzoval. Hru vnímal jako terapeutickou pomůcku, která pomáhá zlepšovat zdravotní stav dětí. Françoise Dolto a Maud Mannoni s názory Delignyho ohledně potenciálu autistických dětí souhlasí, nicméně v méně radikální podobě.⁶⁴

V minulosti se vnímání a pojetí hry velmi měnilo, od překážky v práci, tedy utilitaristické pojetí hry, přes pomůcku k socializaci, tedy restitativní pojetí hry, po nástroj

⁶⁰ HRDLIČKA, Michal. *Schizofrenie v dětském a adolescentním věku* [online]. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2005/05/04.pdf>

⁶¹ *Psychóza u dětí* [online]. Dostupné z: <https://www.medixa.org/deti/psychoza-u-deti>

⁶² *Autismus* [online]. Dostupné z: <https://nautis.cz/cz/autismus>

⁶³ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 40

⁶⁴ BRIGGS, Jonathyne. 2019. str. 47, 48

pro měření dětského vývoje a normality. Děti nezapadající do očekávaných měřítek normality byly nazývány *les enfants inadaptés*. Tento název primárně naznačoval vývojově a mentálně postižené děti, které bylo potřeba institucionalizovat z důvodu léčby. Dnes by tyto děti byly diagnostikovány s poruchou autistického spektra.⁶⁵

Psychoanalytici jako Deligny, Dolto a Mannoni zdůrazňovali, že autistické děti si potřebují také hrát, a to svým vlastním způsobem. Dolto ve své práci *Psychanalyse et pédiatrie* popisuje, jak náročné je analyzovat hru v nemocničním prostředí. Děti pro volnou hru potřebují prostředí, které jim hru evokuje a povoluje – například dětské hřiště. Jedině v těchto prostorech je možné hru vůbec pozorovat.⁶⁶

2.2 *Tout est langage* – Vše je jazyk

V reakci na Lacanovu práci *Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse* (1953)⁶⁷ Dolto píše, že se slovy i beze slov je zde vždy jazyk. Jedná se o verbální, paraverbální a neverbální komunikační procesy. V prvních dnech života vyjadřuje novorozenec svou spokojenost pomocí významových zvuků. Odpovídá-li mu matka podobnými zvuky, dítě přenos přijímá a zvažuje jeho význam. Tato forma jazyka je kreativní formou dorozumívání, stále ale formou jazyka. Novorozenci je díky procesu mentalizace umožněno strukturovat své pocity a díky tomu má možnost se vyvinout v lidskou bytost, a ne pouze v trávicí soustavu.

Teorie mentalizace podle Petera Fonagyho a Mary Target argumentuje, že: „*schopnost pochopit interpersonální chování z hlediska duševních stavů je klíčovou determinantou sebeorganizace a regulace afektu a že jedinec získává v kontextu raných vztahů přimknutí. Tuto schopnost nazývají mentalizace*“.⁶⁸

⁶⁵ BRIGGS, Jonathyne. 2019. str. 50

⁶⁶ tamtéž, str. 50

⁶⁷ *Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse* [online]. Dostupné z: <https://www.causefreudienne.org/textes-fondamentaux/fonction-et-champ-de-la-parole-et-du-langage-en-psychanalyse/>

⁶⁸ FONAGY, Peter; TARGET, Mary. *Psychoanalytické teorie*, Praha: Portál, 2005. str. 400.

Dolto prohlašuje svou víru v životně nezbytnou povahu jazyka, víru, která ji vedla k mluvení vůči novorozencům a malým dětem. Díky této metodě byla schopna odkrývat úzkost u malých dětí.⁶⁹

V knize *Tout est langage*, kterou vydala v roce 1987, Dolto navrhuje, že pokud je dítě příliš dlouho ponecháno samo a nikdo s ním nemluví, bude ve své symbolické funkci čerpat z prázdna. Jako příklad uvádí situaci, kdy je dítě ponecháno v kolébce, přičemž se zdá, že je klidné, ale ve skutečnosti chce komunikovat s někým, kdo s ním bude mluvit. Pokud ke komunikaci nedojde, toto doteď vzorné dítě se stává nenáročným ve smyslu, že po krmení nadále netouží a pouze ho přijímá. Dítě se v důsledku stává odříznutým od lidského jazyka a tvoří si jazyk svůj. Vjemy jeho mysli se spojí s děním v okolí – setkání vnějších a vnitřních událostí nabývají nového významu jazyka – zatímco malé dítě pocítuje hlad, současně zaslechne ptačí zpěv a tyto okolnosti jsou pro toto malé dítě spojeny dohromady v nový jazykový kód. O dekodování těchto narušení vývoje těla a jazyka se později pokouší psychoanalýza.⁷⁰

2.3 Výchova vlastních dětí

Tato francouzská psychoanalytička měla tři děti, přičemž první z nich se jí narodilo, když jí bylo 38 let, což je na poměry tehdejší doby poměrně pozdě. Sama Dolto říká, že po vlastních dětech netoužila – měla svou kariéru a po boku jí chyběl muž, se kterým by děti chtěla, a opravdu ho milovala. „*Sinon, avoir des enfants pour avoir des enfants, je trouve ça complètement idiot.*“ Neboli volně přeloženo: „*Mít děti, jen abych měla děti, to mi přijde naprosto stupidní.*“ Jen v této jediné větě je možné postřehnout humornou a zároveň údernou povahu Françoise.

Poté co potkala svého muže Borise, se rozhodla, že s ním by děti měla ráda. Co se týče výchovy jejich dětí, Dolto neměla ponětí, jak své děti vychovala, a ve výchově je podle ní důležité, aby se do vývoje dítěte příliš nezasahovalo. Podstatné je na prvním místě

⁶⁹ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 20

⁷⁰ tamtéž, str. 49

sledovat rytmus dítěte, protože každé dítě je jiné. Mají-li hlad, jedí, nemají-li hlad, nejedí; jsou-li ospalí, spí, nejsou-li ospalí, nespí.

Přiznává, že nikdy nekontrolovala, jestli její děti umí číst nebo psát, popřípadě zda si udělaly domácí úkoly. Takovým věcem se nikdy hluboce nevěnovala. Zato své děti pořád poslouchala, popisuje je jako své pány a sebe samu nazývá „*une mère-hiboux*“, tedy matku-sovu – její děti jí přišly neskutečně úžasné, zajímavé a obdivuhodné.

Dcera Catherine, taktéž psychoanalytička, o své matce mluví jako o veselé, vždy plné spousty vtipů a na soužití se svou matkou vzpomíná v dobrém. V rozhovoru, ze kterého čerpám, se reportérka dotazuje, zda si Catherine někdy přála jiné rodiče, na to Catherine s úsměvem odpovídá, že nikdy, jen by byla ráda, kdyby ji někdy matka vyzvedla ze školy.

Uvádí, že je matka nikdy neanalyzovala a to ani, když ji o to samy požádaly. Vzpomíná na incident, kdy měla špatný sen, který ji opravdu trápil a chtěla po matce, aby na ni provedla psychoanalýzu. Françoise se na ni zamyšleně podívala se slovy: „*Dobře poslouchej, mohlo by to být tím...*“ a v tom momentě vytáhla věci, které si Catherine měsíce skrývala. Dolto ale dceru nenechala cítit se špatně dlouho. Catherine je zpětně vděčná, že nikdy nebyla subjektem matčiny psychoanalýzy.

Syn Yvan-Chrysostome, který se proslavil jako zpěvák pod pseudonymem Carlos, zase vzpomíná na společné večery a stejně jako matka uvádí, že škola nebyla na seznamu témat, o nichž si rodina povídala. Nic u nich doma nebylo tabu, a když byla přítomna návštěva, děti byly zúčastněny v konverzaci na úrovni dospělých a plně se zapojovaly.

Syn Gregory se stal námořním architektem, a tudíž se o všech dětech Françoise a Borise dá říct, že se z nich stali kariérně úspěšní lidé.

Podle Dolto je pro rodiny důležité společné trávení času, a to aktivně – se zájmem, povídat si, mít čas si prohlížet knihy, číst příběhy, a to byť jen čtvrt hodiny denně. Pro děti je ideální a přínosné mít matku jen pro sebe.

Nikdy nezjistila, zda to, co jako matka dělala, dělala dobře. Dělala toho příliš a stejně jako většina rodičů doufala, že dělá to nejlepší. Když si nevěděla rady, co s dětmi, ptala se přímo jich: „*Kdybys byl mnou, co bys dělal?*“⁷¹

2.4 Podmínky a cíle vzdělávání

Dolto ostře kritizovala vzdělávací systémy jak v rámci rodinné výchovy, tak ve školních institucích. Konstatovala, že připravujeme děti do života, o jehož průběhu vůbec nic nevíme. Zároveň od nich požadujeme, aby se od nás lišily, neboť jim předáváme své zkušenosti, získané v pozdějším věku. Měli bychom podle ní klást důraz na naplňování vášní dětí. To považovala za tak důležité, že to dle ní byla cesta k prevenci neuróz. Otázkou ve výchově a vzdělávání by nemělo být „proč“, ale „jak“. Pedagog by neměl děti vést, ale učit je, aby se vedly samy.⁷²

Respekt dětí je možné získat pouze pomocí kooperace mezi dospělým a dítětem. Respekt je poté oboustranný. Dolto věřila, že zkušenosti jsou získávané během „skutečného“ života, tedy ze vzoru, který představuje dospělý, a poté je možné je využít jako příklad od dospělého k dítěti. Žádný význam tedy nepřikládala institucionalizovaným vzdělávacím metodám, byly podle ní antipedagogické. Rovněž jí připadalo směšné, že by někdo pracoval jejím způsobem.⁷³

Základy jejích vzdělávacích teorií se přibližovaly aktivním metodám, které představuje Célestin Freinet.⁷⁴ Freinetovská pedagogika prosazuje autonomii dítěte ve vzdělávání, která zastává myšlenku, že by se dítě mělo přirozeně zajímat o své prostředí, důraz je pak kladen na individualitu dítěte.⁷⁵ Dolto věří, že každé dítě má v sobě neskutečný potenciál, který tradiční vzdělávací metody potlačují.

Podle Dolto by děti zhruba do deseti let neměly být nuceny k abstraktnímu a spekulativnímu uvažování. Škola by v tomto věkovém období měla rozvíjet přímé

⁷¹ France Culture. 2021. *Françoise Dolto : comment j'ai élevé mes propres enfants*. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=dd9blJhDl0A&t=98s&ab_channel=FranceCulture

⁷² BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 3

⁷³ tamtéž, str. 3

⁷⁴ tamtéž, str. 3

⁷⁵ HUSÁKOVÁ, Hana. 2007. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/9584> str. 8

manuální, ústní a tělesné zkušenosti v komunikaci. Intelektuálním aktivitám by se děti měly věnovat později. Za povinné předměty považuje čtení, psaní a počítání.⁷⁶

„*At' děláte cokoli, nikdy to nebude správně.*“ Výuka je úspěšná, když selže – paradox, jenž ve Françoise vyvolává pocit úspěchu. Teprve, když si je dítě jisté ve vztahu k dospělému, tak mu dokáže oponovat. Děti tak prokazují schopnost stát se edukátory.⁷⁷

2.5 Uznání ve vzdělání

Člověk jakožto lidská bytost potřebuje uznání, tj. *reconnaissance*, které Dolto vnímá jako individuální touhu být uznávaný ostatními. Dolto ve své knize *Au jeu du désir* tvrdí: „*l'être humain intériorise le code de sa relation à l'autre, s'aime lui-même comme il est aimé d'un autre*“⁷⁸, což volně přejato vypovídá o tom, že člověk se má rád tak moc, jak to vůči své osobě vnímá od svého okolí.

Parler vrai je moto, kterým by se podle Dolto měli řídit všichni rodiče. S dítětem je zapotřebí komunikovat již ve stádiu těhotenství. Nemělo by se ale jednat o tzv. *baby-talk*, ale o skutečnou konverzaci, kdy se s dítětem mluví normálně a autenticky.⁷⁹ Tímto uznáváme dítě jako samostatnou osobu, kterou respektujeme. Tribolet uvádí, že mluvit pravdu neznamena dítěti vše říct nebo ukázat, ale odpovídat na otázky. Když se dítě dál neptá, není zapotřebí sdělovat další podrobnosti. Podle jeho formulace: „*La parole est source de vie.*“⁸⁰ Lze vyjádřit jako: *Slovo je zdrojem života*.

Françoise Dolto už jako sedmiletá dívka chtěla být *médecine d'éducation*, viz str. 12. Koncept této profese by měl spočívat v napravení, tedy léčení, chyb ve vzdělávání. Chybné vzdělání totiž může způsobit více škody než užitku. Nejde jen o institucionalizované vzdělávání, ale i o vzájemné vztahy v rodině. Cílem Dolto byla výchova fungující preventivně vůči neurózám a psychózám.⁸¹ Koncept vzdělání a výchovy vůbec se z pohledu

⁷⁶ DOLTO, Françoise (Textes recueillis, annotés et présentés par Claude Halmos) (1994), *Les chemins de l'éducation*, Paris, Gallimard. str. 330

⁷⁷ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/dolto.pdf> str. 3

⁷⁸ DOLTO, Françoise. 1981. *Au jeu du désir – Essais cliniques*, Paris, Le Seuil. str. 279

⁷⁹ DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 203

⁸⁰ TRIBOLET, Serge. 2008. *Freud, Lacan, Dolto enfin expliqués !*, Le Bouscat (France), L'Esprit du Temps. str. 178, 179

⁸¹ DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 187, 230

Dolto jeví především jako forma mezilidských interakcí. Jde o jakousi humanizaci dítěte neboli vyvíjení se v autonomní bytost. Tato autonomní bytost s vlastními tužbami musí být co nejdříve rozpoznána a uznána. Dolto za první znak autonomie považuje dětské „ne“, opoziční postoj, který se objevuje během druhého roku života.⁸²

Poslušnost musí vycházet z jistoty dítěte, není tedy žádoucí, aby dítě dostávalo spoustu příkazů, které musí vykonat okamžitě. Nekoná-li totiž dítě okamžitě, zřejmě příkaz pojalo jako návrh a věci se bude věnovat ve svém rytmu.⁸³

V případě, že dítě jedná s dospělým člověkem, který není autonomní čili nediferencuje mezi potřebami nepotlačitelnými a touhami kontrolovatelnými, stává se ono dítě vychovatelem dospělých, s největší pravděpodobností rodičů.⁸⁴ Autonomii lze interpretovat jako projev zodpovědnosti. Obě tyto kvality jsou naučitelné. Nejlepšími zdroji pro toto učení se samostatnosti a zodpovědnosti jsou etika, komunikace a vzor vychovávajících.

Rodina má poslání obklopit dítě láskou a respektovat jeho důstojnost a práva. Dolto pozoruje, že rodiče nemají na děti žádná práva, ale pouze povinnosti, zatímco dítě má do dosažení plnoletosti práva.⁸⁵ Françoise Dolto se dá považovat za jednu z předchůdců dětského práva. Jelikož toto téma není přímo cílem mé práce, tak pohled Dolto na dětské právo pouze uvádím pro celkový dojem.

Škola jako výchovná instituce má za své poslání podporovat zvědavost dětí, místo aby ji omezovala nebo zakazovala. Právě podpora a oceňování zvědavosti je principem humanizace výchovy.⁸⁶

Dolto byla velmi upřímná žena, která se nebála projevit svůj názor, a proto se nechala slyšet a vyjádřila se k politikům: „*Je n'ai qu'une chose à dire aux hommes politiques : c'est de 0 à 6 ans que le législateur devrait le plus s'occuper des citoyens.*“ Základ lidské

⁸² DOLTO, Françoise (Textes recueillis, annotés et présentés par Claude Halmos). 1994. *Les chemins de l'éducation*, Paris, Gallimard. str. 130

⁸³ tamtéž, str. 143, 144

⁸⁴ DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 274

⁸⁵ tamtéž, str. 153, 285

⁸⁶ DOLTO, Françoise. 1984. *L'image inconsciente du corps*, Paris, Le Seuil. str. 146

osobnosti se vyvíjí v prvních pěti až šesti letech života, a tudíž je podle ní nezbytné, aby se zákonodárci o občany do 6 let starali v nejvyšší možné míře.⁸⁷

2.6 Rodinné vzdělávání

Podle Dolto se pojetí dítěte za poslední čtyři tisíce let vůbec nezměnilo. Nejčastěji se děti nacházejí v tragickém stavu, a to buď ve formě uctívání anebo zotročení. Tato forma je určena chováním dospělého vůči dítěti.⁸⁸ Problém vidí psychoanalytička především v pohledu dospělých jedinců na děti – konkrétně odmítání zacházet s dětmi jako s osobami již od narození. S dětmi je zacházeno, jako kdyby samy požadovaly, aby za ně vše dělali dospělí, přitom je to pouze domněnka dospělých. Jako příklad se dá uvést matčino jednání vůči novorozenci – matka s novorozencem zachází jako s předmětem péče a s dítětem dostatečně nekomunikuje. Dítě se pro matku stává majetkem stejně jako domácí mazlíček.⁸⁹ Dolto v důsledku majetnického až obsedantního chování vůči dítěti prohlašuje rodiče za parazita, neboť rodič se k dítěti poutá jakousi „druhou pupeční šňůrou“.⁹⁰ Tato potřeba utvořit si ze svého potomka panenku nebo domácího mazlíčka plyne dle Dolto z potřeby uspokojení vlastní ješitnosti. Za „dobře vychované dítě“ mají tyto obsedantní rodiče dítě, které si vycvičí, lichotí mu a kupují si ho.⁹¹ Majetnická rodičovská výchova, přestože láskyplná, může mařit zdravý vývoj dětské osobnosti. A zcela určitě nezajišťuje, že dítě bude své rodiče milovat. Vytváří pouze povinnost je respektovat.

I přes výše uvedené postoje Dolto rodičům nic nevyčítá a neexistuje podle ní špatná matka. Což je s podivem, vzhledem k jejím životním osudům a zkušenostem s vlastní matkou, které jsem popsala v podkapitole 1.1 Pozadí, rodinné prostředí (viz str. 9).

⁸⁷ DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 373

⁸⁸ tamtéž, str. 230

⁸⁹ DOLTO, Françoise. 1984. *L'image inconsciente du corps*, Paris, Le Seuil. str. 52

⁹⁰ DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 203, 287

⁹¹ DOLTO, Françoise (Textes recueillis, annotés et présentés par Claude Halmos). 1994. *Les chemins de l'éducation*, Paris, Gallimard. str. 204

2.7 Školní výchova

Ani výchova probíhající ve škole neunikla kritice Dolto. Školu druhé poloviny dvacátého století vnímá jako „*école digestive*“, což lze chápat jako školu, která je založená na pasivním přijímání vědomostí a znalostí, podobně jako trávení v biologickém smyslu slova. Jejímí hlavními znaky jsou vzdělávání k poučení a hra na dobrého žáka. Dolto považuje nucení žáků k učení za největší chybu vzdělávání, která vede ke ztrátě motivace a zájmu. Podle ní by měla být výchova a vzdělávání zaměřená na aktivní zapojování žáků, na jejich vlastní zvědavost a tvořivost. Důraz klade na individuální přístup, který podporuje rozvoj jedinečných schopností a potenciálu každého žáka.⁹²

Dále kritizuje institucionalizovaný přístup k vzdělávání, který prosazuje jednotný systém, ve kterém všichni žáci procházejí stejnou úrovní a učí se stejné věci ve stejnou dobu. Tento přístup je podle Dolto problematický a nedostatečný. V otázce jednotnosti a homogenity vzdělávání se ptá: „*Proč se všichni musí učit stejné věci ve stejnou dobu? Jsou nuceni být ve všem homogenní: je to přílišné.*“⁹³ Argumentuje, že je zcela jasné, že od dob pedagogických inovátorů Montessori a Freineta nedošlo k žádné skutečné inovaci ve vzdělávacím systému. Je podle ní nezbytné začít zcela od začátku a navrhnout zcela nový systém, který změní tradiční představu o úrovních a povinných předmětech. Jejím cílem je vytvořit prostředí, ve kterém bude dětem umožněn individuální rozvoj a které bude respektovat jejich jedinečné potřeby a zájmy.

Dolto ve své knize *La cause des enfants* prezentuje svůj cíl individualizovaného školství, které se zaměřuje na zájmy jednotlivých žáků. V jejím pedagogickém přístupu je dětem umožněno věnovat se té disciplíně, která je skutečně zajímá. Dolto se nestaví proti konceptu celoživotního vzdělávání a zdůrazňuje potřebu flexibilního přístupu k výběru zájmů i jejich změny v průběhu života. Věřící, že intelektuální vzdělávání nemusí být omezeno na mladý věk, a poukazuje například na plodnost spisovatelů, kteří rozvíjí svou tvorbu teprve v pokročilém věku. Zároveň ve svém díle srovnává poměry ve Francii se Spojenými státy

⁹² DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 259, 319, 332

⁹³ tamtéž, str. 318

americkými, kde je běžné měnit zaměstnání, zatímco ve Francii je tento jev vnímán jako charakterová nestabilita.⁹⁴

Dolto nesouhlasí se zadáváním domácích úkolů. Je toho názoru, že místo aby škola splňovala svou funkci prostoru pro učení se a trávení volného času, tedy jakéhosi druhého domova, zadává žákům úkoly na doma bez ohledu na sociální, kulturní a rodinné rozdíly mezi žáky, čímž podněcuje diskriminaci.⁹⁵ Dalším důvodem k odporu k institucionalizovanému vzdělávání je potlačování práv dítěte. Podle Dolto jde o právo na odpočinek, na volný čas a rodinný a soukromý život.

„*L'élevage coercitif, l'éducation étriquée des enfants, c'est la nouvelle plaie des sociétés humaines dites civilisées.*“⁹⁶ Nátlakovou a omezenou výchovu dětí Dolto doslova nazývá novým morem civilizovaných lidských společností.

Řešení nápravy francouzského školství tedy vidí v kompletní renovaci od samotných počátků, protože je podle ní naprosto špatné. Pokud dojde ke skutečné revoluci, je možné, aby žáci doopravdy měli rádi školu.⁹⁷

Její teorie a cíle týkající se vzdělání inspirovaly dvě instituce, a to *la Maison Verte* a *l'École de la Neuville*.

2.7.1 *Maison Verte de Paris*

Maison Verte je dodnes aktivní projekt založený roku 1979 Dolto a jejím týmem. O rok dříve ukončila Dolto svoji veřejnou i soukromou praxi. Sedmdesátiletá Dolto se pustila do nového projektu s entusiasmem a vervou. Svou čtyřicetiletou praxi převedla do tvorby „*un lieu d'accueil*“, do českého jazyka přeloženo jako: „*místo, kde se každý cítí vítán*“. Nejedná se o vzdělávací ani lékařské zařízení.⁹⁸ Cílem bylo připravit děti a rodiče na setkání se širším, sociálním světem. *Maison Verte* je pečovatelské centrum, které má působit jako preventivní prvek, a je alternativou *école maternelle* a *crèche*, tedy mateřské

⁹⁴ DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont. str. 324

⁹⁵ tamtéž, str. 324

⁹⁶ tamtéž, str. 84

⁹⁷ tamtéž, str. 321, 328, 330, 343

⁹⁸ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 23

školy a jeslí.⁹⁹ Jde o mezistádium – předtím, než se dítě samo setkává se socializací ve vnějším světě. Má zde možnost poznat nové lidi za přítomnosti svých rodičů a cítí se tak bezpečněji. Dolto popisuje *Maison Verte* jako: „Místo, kde si mohou děti hrát a interagovat se svými rodiči, rozvíjet sociální život od narození. Osamělí rodiče zde najdou zázemí a útočiště před každodenními problémy. Nejedná se o školku ani o herní koutek, natož pak o klinické zřízení. Je to domov, kde mohou matky, otcové a malé děti poznávat nové přátele.“¹⁰⁰

Prvotní motivací vytvořit bezpečný prostor pro rodiny s dětmi, konkrétněji především matky s dětmi, získala Dolto nejspíš už během první světové války. Poznamenal ji pohled na osamělé matky, náhle ovdovělé, na které dopadla chudoba společně s péčí o jejich děti.¹⁰¹ Místo mohlo sloužit jako prostředí, kde si matky a děti snažily vzájemně porozumět, a to například prostřednictvím hry, zatímco specializovaní terapeuti jejich komunikaci pozorovali, ale neřídili ji.¹⁰²

V instituci nepracují učitelky, ale takzvaní *accueillants*, do českého jazyka volně přeloženo jako *uvádějící osoby*, které rozumí dětskému jazyku obecně zprostředkovanému pomocí těla, chování a hry. Jsou mediátory mezi hrou dítěte a slovy rodiče. Zaměstnanci zde nejsou proto, aby poučovali rodiče, ale aby jim (i dětem) naslouchali se zájmem. Důležitý je přátelský přístup, díky němuž mizí bariéry a vzniká prostor pro upřímnou konverzaci mezi všemi zúčastněnými stranami.

Založení této instituce bylo zlomem v praxi vývojové prevence a podpory duševního zdraví z psychoanalytického hlediska. Dolto koncipovala význam dobré rodičovské péče, role jazyka ve zdravém vývoji dítěte a minimalizaci rizikových faktorů vývoje. Věřila v komunikaci mezi rodičem a dítětem – děti potřebují vědět, nad čím dospělý přemýšlí, například když má matka samoživitelka úzkost ze své role v životě dítěte. Díky komunikaci by se dalo v určitých případech vyvarovat psychózy.¹⁰³

⁹⁹ BRIGGS, Jonathyne. 2019. str. 54

¹⁰⁰ PAGLIA, Martina. *The Maison Verte, a transitional space: introducing the work of Françoise Dolto in the UK* [online]. 2016, 224-237. Dostupné z: doi:10.1080/13698036.2017.1316513

¹⁰¹ BINET, Eric. 1999. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf> str. 2

¹⁰² BRIGGS, Jonathyne. 2019. str. 54

¹⁰³ PAGLIA, Martina. *The Maison Verte, a transitional space: introducing the work of Françoise Dolto in the UK* [online]. 2016, 224-237. Dostupné z: doi:10.1080/13698036.2017.1316513

Úspěch této instituce spočívá v tomto přístupu k progresivní, lineární a nefrustrující nezávislosti nabízené dětem, zatímco jsou stále v blízkosti své rodiny. Matky tak mohou shodit ze svých ramen „otroctví“, do kterého se většina z nich dostane v rámci výlučné péče o své děti. *Maison Verte* se snaží pomáhat ve vývoji jak dětem, tak matkám (rodičům).

Instituce *Maison Verte* se nachází v Paříži a je otevřena ve všední dny a soboty odpoledne.¹⁰⁴ Jde o otevřené a naslouchající prostředí určené velmi malým dětem, ve věku od narození do jejich čtvrtých narozenin, přičemž je musí doprovázet jejich rodiče nebo zástupci/pečovatelé, kterým děti věří. Je to místo, ve kterém společně můžou děti a rodiče trávit čas, děti se zde setkávají s dalšími dětmi. *Maison Verte* vítá všechny bez jakékoli registrace. Vítaní jsou i rodiče v očekávání potomků. Při odchodu z instituce jsou rodiče požádáni o finanční příspěvek, přičemž finanční výše je na nich.

Zařízení je na půli cesty mezi rodinou a vnějším světem. Je to služba pro děti předškolního věku. Tento projekt aplikuje psychoanalýzu do sociální sféry. Úspěch projektu v Paříži vedl k založení dalších *Maison Verte* napříč Francií, Evropou a Latinskou Amerikou.¹⁰⁵

2.7.2 *École de La Neuville*

Koncept školy *La Neuville* byl pokus o založení nové, jiné školy, která bere v úvahu již existující přístupy. Inspiraci pro své postupy čerpá především z prací Célestina Freineta a Françoise Dolto, stejně tak z mnoha dalších včetně Sigmunda Freuda. Škola byla založena roku 1973 v Normandii třemi mladými Pařížany – Fabienne d'Ortoli, Michel Amram a Pascal Lemaitre. Očekávali, že o jejich školu bude velký zájem, ale setkali se s naprostým opakem. Pozornost jim však věnoval Fernand Oury, francouzský pedagog, který zpochybňoval jejich myšlenku jako pouhou snahu o nový *Summerhill*, školu vedenou A. S. Neillem. *Summerhill* bylo místo, kde vzdělání fungovalo na principu nepovinných předmětů a pravidel určenými dětmi.¹⁰⁶ Poznatky Ouryho zakladatele *La Neuville* ovlivnily

¹⁰⁴ *La Maison Verte* [online]. Dostupné také z: <https://www.lamaisonverte.asso.fr/traduction-anglaise>

¹⁰⁵ PAGLIA, Martina. *The Maison Verte, a transitional space: introducing the work of Françoise Dolto in the UK* [online]. 2016, 224-237. Dostupné z: doi:10.1080/13698036.2017.1316513

¹⁰⁶ NEUSTATTER, Angela. Škola Summerhill a děti, které si dělají, co chtějí. In: *Svoboda učení* [online]. Dostupné z: <https://www.svobodauceni.cz/clanek/skola-summerhill/>

ve značné míře. Oury prohlašoval, že francouzské vzdělávání je v pravěku, produkuje „*estropiés scolaires*“, tedy školní mrzáky, a slouží především jako forma hlídání dětí.¹⁰⁷ Právě Fernand Oury doporučil zakladatelům kontaktovat Françoise Dolto.

Tato škola si uvědomuje potřebu připravit své žáky pro rozmanitý život a různě zaměřené profese, a sestavila tak mozaiku dovedností převzatých z různých směrů včetně umění, technických oborů, pohybových činností i humanitních věd. Tato škola a způsob učení patří všem, kdo jsou za svou cestu vzděláním ochotni nést odpovědnost. Podíl práce, tedy nesená odpovědnost, který je svěřený dětem, je reálný a konkrétní. Děti si díky tomuto přístupu uvědomují svou roli v procesu učení se a zároveň jde pro ně o šanci přizpůsobit školu tomu, jak samy chtějí, aby vypadala. Osobnostem v čele této instituce je jasné, že chodit do školy je vážná věc, nicméně si stojí za názorem, že vynechat herní aspekt, projekty a každodenní život nedává smysl. Převzatá iniciativa v dětech vytváří pocit odpovědnosti, díky níž se cítí zrovnoprávněny s dospělými.

Škola se stává místem solidarity a výměn umožňující dětem osvojit si jazyk, kulturu a životní styl, který je jim nejbližší a se kterým se ztotožňují. Škola je věcí veřejnou a především společnou, neboť jde o záležitost týkající se všech.

Vzdělávání je pro *La Neuville* jen jednou z mnoha činností odehrávajících se ve škole, ve třídě. Škola bere ohled na vyrovnanost jedinců, tudíž na psychické i fyzické zdraví, proto je rozvrhu ponechán prostor pro změny během různých období v roce, ale i týdne a dne. Zřízené jsou dílny, které připravují žáky pro každodenní život, a kde mají prostor pro navazování mezilidských vztahů. Díky efektivnosti práce ve skupině se zvyšují vzdělávací úspěchy každého. Přínos dalších neakademických činností se může projevit až později v životě, to však tyto činnosti nečiní méněcennými.

Dynamika utvořená touto výukovou metodou umožňuje větší soustředění dítěte v akademických disciplínách, a to zejména díky odbočkám od školního kurikula v podobě neakademických činností. Zaměřuje se na odstranění monotónních přednášek a opakujících

¹⁰⁷ *L'École de la Neuville* [online]. Dostupné také z: <http://www.ecoledelaneuville.fr/>

se cvičení, která jsou většinou běžnou praxí ve školách, a naopak dává důraz na podporu kreativních činností.¹⁰⁸

¹⁰⁸ *L'École de la Neuville* [online]. Dostupné také z: <http://www.ecoledelaneuville.fr/>

3 Žena a její sexuality z pohledu Dolto

Důležitým tématem, kterému se Dolto věnovala, je ženská sexualita ve všech věkových kategoriích. K ženské sexualitě přistupovala s ohledem na psychoanalytický rámec. Zmíním se především o poznacích z její knihy *Sexualité féminine*, ale i o počátečním popudu, konkrétně o Kongresu v Amsterdamu.

3.1 Kongres v Amsterdamu

Françoise Dolto byla v září 1960 byla Lacanem pozvána na *International Psychoanalytic Congress* v Amsterdamu, aby zde prezentovala práci týkající se vývoje ženského libida v jeho běžné i patologické formě. Ačkoli se kongres týkal ženské sexuality, byla zde Dolto jako jediná prezentující žena mezi muži. Její práce vyvolala u jejích kolegů různé reakce. Lacan se údajně nechal slyšet, že je Dolto „*culottée*“, což ve volném překladu vyjadřuje ženu, která nosí kalhoty, která překračuje své meze a má mužské jednání. Užití tohoto slova vyvolala teorie tvrdící, že některé vdané heterosexuální ženy jsou ve skutečnosti homosexuální a jejich manžel byl užit jako mateřská náhrada.¹⁰⁹

Její text si získal velký zájem, ne od psychoanalytiků, ale od praktických lékařů, pediatrů, chirurgů a duchovních. Text totiž obsahoval podrobný klinický popis fungování ženského těla, a to od narození, přes období, kdy se z dívky stává žena a objevuje v sobě citlivost k opačnému pohlaví a celkového vývoje sexuality.¹¹⁰

3.2 *Sexualité féminine*

Sexualité féminine: La libido génitale et son destin féminin je kniha esejí, kterou lze charakterizovat jako svědectví ženy o ženské sexualitě. Sleduje zde dynamickou cestu ženského libida od narození do stáří, pozoruje projevy libida v erotickém životě, ale i ve vztazích s druhými a rodinou.¹¹¹ Jako příklady jsou uváděny pacientky všech věků, které

¹⁰⁹ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 102

¹¹⁰ tamtéž, str. 103

¹¹¹ *Sexualité féminine. Sens critique* [online]. Dostupné z: https://www.senscritique.com/livre/Sexualite_feminine/367859

buď poznala v *l'Hôpital Trousseau* v Paříži nebo ty, kterým dělala analýzu. Všimla si nejen svých pacientek, ale i jejich matek či babiček. Tvrdí, že práce s dítětem bez zapojení rodiče k ničemu nevede.¹¹²

Podle výzkumu Dolto matka pro dítě v určité míře představuje také otce. Je tomu tak z důvodu falických objektů. V pojetí Dolto a za pomoci Lacanových teorií *phallus* představuje něco, co je v dětských očích schopné stát – na osobě matky se tedy bavíme například o bradavkách, které jsou dítěti přístupné z důvodu základní biologické potřeby, tedy přijímání potravy.¹¹³

Dále Dolto navazuje na kastrální komplex od otce psychoanalýzy Sigmunda Freuda. V původním freudovském znění obě pohlaví ve výchozí situaci věří, že každý má penis. Později se myšlení odlišuje – chlapec to, že matka penis nemá, vnímá jako trest, dívka matku obviňuje za společný nedostatek, který na ni matka přenesla. Pokud dívka přijme, že penis nemá, odklání se od sexuality; druhá možnost je, že v dívce touha mít penis přetrvává, čímž popírá kastraci a tato možnost může vést k homosexualitě. Kompletní řešení tohoto komplexu nastává, když dívka přijme, že nemá penis, svou pozornost přeorientuje z matky na otce a touha mít penis se přenáší do sexuálního měřítka.¹¹⁴

Sama Dolto vnímá kastraci jako událost nezbytnou pro přechod do dalšího vývojového období – dítě se z postele rodičů přesouvá do vlastní postele, získává tak schopnost se oddělit a samostatně myslet. Každý tento krok přináší pocit ztráty, který musí být popřen a současně pocit úspěchu a větší samostatnosti. Užívá dva pojmy: centrifugální a centripetální fáze penisu. Centrifugální fáze spočívá v hledání penisu, který dívka nemá a je spojena s úzkostí. V centripetální fázi již dívka přijala, že penis nemá, ale touží po něm a současně si začíná uvědomovat svou sexualitu.

Dále poukazuje na fakt, že pokud jsou uspokojeny základní potřeby dítěte, tak dívky i ve velmi nízkém věku přitahují muži. Zřejmě je to způsobeno čichovými či sluchovými vjemy, neboť zrak pozorovaných dětí ještě nebyl plně vyvinut. U chlapců je tomu stejně, jen s opačným pohlavím. Přiblíží-li se muž k chlapci, který je v blízkosti matky, chlapec se

¹¹² HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 104

¹¹³ tamtéž, str. 105

¹¹⁴ *Kastrální komplex podle psychoanalýzy* [online]. Dostupné z: <https://cs.baiug.org/the-castration-complex-according-to-psychoanalysis-1155>

k němu obrátí zády a uchýlí se do náruče matky. Nicméně přijde-li jiná žena, chlapec se otočí směrem k ní. Toto dětské jednání potvrzuje primární rozlišování pohlaví na základě smyslových vjemů.¹¹⁵

Pananky slouží jako prostředky k objevování erotogenních zón ve věku do tří let dítěte, přičemž obě pohlaví těchto prostředků využívají jinak – dívky mají více intimní hry, zatímco chlapci více agresivní. Dívky si mohou pomocí panenek tvořit rodinu, přičemž ony mají roli matky a jejich otec je zároveň otcem jejich společných dětí – panenek. Chlapec se o své hračky stará až mateřsky, ale z pozice otce.¹¹⁶

Dolto věří, že je důležité, aby rodiče mladé dívce, zhruba ve věku šesti let, vysvětlili, jak probíhá sexuální styk. Je totiž možné, že dojde k traumatizaci dívky, zahlédne-li omylem styk rodičů nebo doslechne-li se o tomto aktu od svých vrstevníků. Absence těchto vysvětlení může vést k psychosociálním narušením, která se mohou projevit v jejím budoucím partnerském životě.¹¹⁷

Období puberty, které se projevuje fyziologickými změnami jako první menstruace, podle Dolto doprovází příchod ideál ega a superega. Jde o kritickou fázi narcisismu. Dívky jsou vzrušené fantaziemi o znásilnění, což se odvíjí od oidipovského komplexu. Tlak vrstevníků, který dívky vede k brzké sexuální aktivitě bez touhy a lásky, jen z potřeby vyrovnat se ostatním, může být příčinou frigidity. Zároveň Dolto varuje před přílišnou cudností, tedy nenaplněním vztahu, tento jev podle ní spotřebovává energii a je určitou formou masochismu. Dále je pro pubertální dívku možné stáhnout se do romantických fantazií, které jsou pro ni snazší než získávání skutečného muže. Sexualita je poté kompenzována masturbací.¹¹⁸

Dolto ve svém díle *Sexualité féminine* neprojevuje umírněnost, nesnaží se zalíbit, a i v tomto díle si zachovává svou povahu navzdory tabuizovanému tématu. Snažila se i o propagaci otevřené debaty s dětmi na toto téma. Odpovědi na otázky dětské sexuality

¹¹⁵ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 113

¹¹⁶ tamtéž, str. 116

¹¹⁷ tamtéž, str. 120

¹¹⁸ tamtéž, str. 121, 122

sdílela se svými posluchači ve svém rádiovém vysílání, což zmiňuji v kapitole 4.4.4 *Lorsque l'Enfant paraît* (viz str. 50).

Z dnešního pohledu na lidskou sexualitu je zřejmé, že sexualita je aspektem osobnosti jednice, což je ostatně známé již od Freuda. Vědomí dítěte o tom, zda je muž či žena, se formuje pod vlivem bio-psycho-socio-spirituálních faktorů. Jde především o vliv rodičů, vrstevníků i dalších významných vztahových osob v soukromém životě. Dále jsou sexuální vztahy mezi lidmi řízeny zákony a zákazy, ale i morálními soudy. Tyto faktory se liší v průběhu času. Psychologové jsou si také vědomi změn sexuálních reakcí po určitých fyzických či psychických problémech.

Několik posledních desetiletí je spojeno s novým přístupem k sexu a sexualitě, ženy a dívky jsou osvobozovány od sexistických stereotypů, kdy byly vnímány jako sexuálně pasivní. Ke změně došlo díky otevřené debatě, která byla reakcí na mediální bouři minulého století. Téma sexuality postupně přestává být tabu.¹¹⁹

¹¹⁹ *La sexualité féminine et son histoire* [online]. Dostupné z: <https://www.psychologue.net/articles/la-sexualite-feminine-et-son-histoire>

4 Dolto v kontextu doby

Následující kapitola zobrazuje Françoise Dolto v dobovém kontextu, představuje její předchůdce i současníky, a to z pohledu těch, kteří ji přijímali pozitivně i kriticky. Mezi její kritiky patřili například Donald Winnicott nebo Serge Lebovici. Naopak úzkou spoluprací navázala s Jacquem Lacanem.

4.1 Kritika

Donald Winnicott, pediatr, psychoanalytik a taktéž současník Dolto, s ní sdílí zájem o primitivní emoční poruchy a vývoj dětské mysli. Nicméně teorie Dolto zamítá a vnímá ji jako příliš intuitivní.

Angličtí psychoanalytici jsou vůči lacanské psychoanalýze podezřívaví, a tak Dolto a vůbec její poznatky o dětské péči, které byly ve Francii revoluční, považují za nehodné jejich pozornosti.¹²⁰ Rozdíl v praxi mezi *lacaniány* a například právě Winnicottem byl především v objektu zkoumání. Zatímco Lacan pozoroval chování dospělých, Winnicott pracoval s novorozenci a velmi malými dětmi,¹²¹ přičemž využíval metodu pozorování komunikace mezi matkou a dítětem, a to především řeč směřovanou od matky k dítěti.¹²² Jde o jakési protipóly v náhledu na psychoanalýzu dítěte a odmítání teorií Dolto jsou tedy pochopitelné.

Jiní odborníci v psychologické doméně měli vůči Dolto ambivalentní vztah. Jedná se například o francouzského psychiatra a psychoanalytika Serge Leboviciho. Ten se v roce 1953 stal strážcem *Institut de Psychanalyse de Paris*, přičemž stál za ortodoxním pojetím vzdělávání a psychoanalýzy. Díky těmto názorům se dostal do konfliktu s Lacanem a jeho následovníky, tedy i se samotnou Françoise Dolto. Její myšlenky někdy uznával jako přínos pro práci s dětmi, jindy na ni poukazoval, aby se od ní a jejích myšlenek lišil.¹²³

¹²⁰ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 40

¹²¹ KIRSHNER, L. A. 2010. *Between Winnicott and Lacan: Reclaiming the Subject of Psychoanalysis*. *American Imago*, 67(3), 331–351. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/26305220>

¹²² ALEXANDER, Sally. 1998. *Psychoanalysis in Britain in the Early Twentieth Century: An Introductory Note*. *History Workshop Journal*, 45, 135–143. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4289553>

¹²³ MORO, Marie Rose. (2000). Serge Lebovici: Un maître, un guérisseur et un homme bon. *L'Autre*, 1, 205–208. Dostupné z: <https://doi.org/10.3917/lautr.002.0205>

4.2 Návaznost na Freuda

Françoise Dolto a Sigmund Freud oba patří mezi nejdůležitější osobnosti psychoanalýzy. Díky jejich poznatkům došlo k většímu pochopení lidské psychologie a lidského vývoje. Ačkoli Dolto z nápadů rakouského zakladatele psychoanalýzy vychází, mezi jejich teoretickými pojetími jsou určité rozdíly, proti nimž se Dolto jasně vymezuje.¹²⁴

4.2.1 Sigmund Freud

Zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud se narodil roku 1856 v Příboře na Moravě. Nejranější dětství prožil v rodném Příboře, později se s rodinou přestěhoval do Vídně, část života strávil v Paříži a zemřel roku 1939 v Londýně z důvodu onemocnění rakovinou. Pocházel z početné, typicky židovské rodiny, avšak v náboženském ohledu na něj nebyl kladen žádný tlak. Jeho rané dětství bylo ovlivněno jeho českou chůvou, která se ho snažila vést ke katolické víře, Freud byl nicméně po celý život ateistou.¹²⁵

Postavy rodičů skrz psychiku dítěte Freud vnímá jako „nadhledkové bytosti“. Svého otce vnímá jako patriarchální autoritu a současně jako toho nejmoudřejšího a nejmocnějšího muže. Se svou matkou měl vřelý vztah, byla v jeho životě osobou silně podporující. Matka v něm vyvolala nezlomné přesvědčení, že je předurčen k velkým činům a jeho sebevědomí o tom po celý život vypovídalo.¹²⁶ Je tedy poněkud zvláštní, že se celý život cítil jako *outsider*, zde se dá poukázat na fakt, že se nikdy nesmířil se svým životem ve Vídni a neustále vzpomínal na krajinu svého dětství. Zároveň byl součástí německé židovské menšiny.¹²⁷

Ačkoli je Freudova psychoanalýza silně spojena se sexualitou, její zakladatel byl svou povahou i životem pravým opakem – jeho současníci ho znali jako muže s nadměrnou zdrženlivostí. V dobovém kontextu ale nejde o nic neobvyklého. Sexualita je v 19. století vnímána jako nežádoucí a zneklidňující element. O ženách se tvrdilo, že nemají žádné fyzické potřeby a obecně platila přísná monogamie.¹²⁸

¹²⁴ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 124

¹²⁵ CVEKL, Jiří. 1967. str. 16

¹²⁶ tamtéž, str. 17

¹²⁷ tamtéž, str. 18

¹²⁸ tamtéž, str. 35

Počátky psychoanalýzy u Freuda lze najít už při studiu medicíny či následně ve vztahu k jeho manželce Martě, kde začíná uplatňovat interpretační sklony, díky kterým čte psychologický podtext. Vliv na Freuda měl také psychiatr Charcot, který se věnoval studiu hysterie. Charcot se domníval, že příčinou hysterie může být „dynamické trauma“ a tato myšlenka na Freuda zapůsobila.¹²⁹ Dále jeho pomyslná cesta k psychoanalytické problematice vedla přes studium afází, tedy poruch řeči.¹³⁰

V roce 1887 začal užívat metodu hypnózy, která v porovnání s ostatními dobovými metodami (například elektroterapie či hydroterapie) měla daleko lepší výsledky. Brzy poté spolupracoval s psychiatrem Josefem Breuerem, který je autorem tzv. katartické metody, tedy metody vyprávění o náročných situacích pod vlivem hypnózy užívané při léčbě hysterie. Nejspíš nejznámější pacientkou byla Anna O. (feministická aktivistka Berta von Pappenheim), která trpěla hysterickým rozštěpem osobnosti, paralýzami a stavy zmatenosti. Metoda vyprávění o náročných situacích pod vlivem hypnózy vedla k odstranění hrubého ochrnutí. Nicméně Anna O. byla i po katartické léčbě v recidivě a byla opětovně ošetřovaná. Oba lékaři vyzorovali, že: *„reprodukce zážitků silně afektivně podbarvených a vyplnění mezer ve vzpomínkách, tedy odstranění jisté amnézie, působí terapeuticky.“*¹³¹

Freud později přeměnil katartickou metodu v metodu volných asociací, přičemž z původní techniky hypnózy zůstala pouze poloha vleže na gauči. Velmi podstatným zjištěním byla závislost úspěchu léčby na vztahu mezi lékařem a pacientem. Pacientkami byly ženy a jelikož reprodukce vzpomínek souvisí s intimními prožitky ošetřované osoby, Freud vnímal tento profesionální vztah jako vztah s erotickým základem.¹³²

Roku 1897 se Freud pokusil o autoanalýzu, tedy o analýzu vlastní psychiky, jejích složek a tendencí. Po celý život trpěl řadou neurotických příznaků, trýznila ho hypochondrie a míval záchvaty strachu ze smrti. Hlavním materiálem pro jeho autoanalýzu byly vzpomínky z dětství a sny. Jeho hlavní snahou bylo „sejmout závoj tzv. infantilní amnézie“

¹²⁹ CVEKL, Jiří. 1967. str. 37

¹³⁰ tamtéž, str. 39

¹³¹ tamtéž, str. 44

¹³² tamtéž, str. 46

a dostat se až k těm nejranějším zážitkům a vzpomínkám.¹³³ Hlavní metodou Freudovy autoanalýzy byla analýza snů (*Výklad snů*, 1900).

Freudovo učení lze definovat dvojím způsobem. Zaprvé je psychoanalýza vědou o průzkumu nevědomých duševních hnutí a zároveň metodou ošetřování psychicky nemocných. Dále je psychoanalýza chápána pomocí několika teorií, které tvoří podstatu Freudova psychoanalytického učení – teorie odporu a potlačení; vědomí, předvědomí a nevědomí; přenosu; oidipovského komplexu a organizačních stupňů sexuálního vývoje člověka.¹³⁴

Zaměřoval se především na lidskou mysl, lidské chování a mezilidské vztahy. Podtrhoval roli nevědomí, podstatnost brzkých zkušeností v dětství a vliv sexuality na osobnost a psychologický vývoj člověka. Jeho psychoanalytický přístup si dával za cíl odhalit nevědomé konflikty a touhy pomocí technik jako je například analýza snů, volné asociace a interpretace přecheknutí.¹³⁵

Françoise Dolto ve svém učení přikládala velký důraz na komunikaci a jazyk pro vývoj dětské psychiky. Dále se stejně jako Freud věnovala především ženské sexualitě v raném věku dítěte a jejím následujícím vlivu odrážejícím se v dospělém životě.

4.3 Lacan a Dolto

Ačkoli se Françoise Dolto nepovažovala za lacaniánku, byla jeho pracemi a teoriemi ovlivněna, přestože některé její myšlenky byly radikálně odlišné. Lacan například neuznává preverbální období nebo prelingvistický svět.¹³⁶

Dále mají tito psychoanalytici odlišné pojetí *stade du miroir*. „Zrcadlové jeviště“ je podle Dolto traumatické, nastolující separaci mezi dítětem a matkou. V důsledku nastává potlačení *image inconsciente du corps*, nevědomého obrazu těla. Dolto vnímá *stade du miroir* včetně emocí a vnímaného, zatímco Lacan se zaměřuje spíše na fyzickou podstatu

¹³³ CVEKL, Jiří. 1967. str. 52

¹³⁴ tamtéž, str. 87

¹³⁵ *Sigmund Freud* [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/www/mordechai/7159323/Psychologove.pdf>

¹³⁶ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 40

identifikace.¹³⁷ Mezi dvojicí Dolto-Lacan tedy docházelo k vzájemnému ovlivňování, jejich profesní dráhy se proplétaly a stali se přáteli.

V textu Françoise Hivernel *Gendering the libido: Françoise Dolto and female sexuality*, ze kterého jsem také pro tuto bakalářskou práci čerpala, je uvedeno, že Dolto se sice nepovažuje za lacaniánku, nicméně je pro-lacanská.¹³⁸

4.4 Odkaz pro dnešek

V následující podkapitole se pokusím představit a dokázat odkaz, který Dolto přinesla. Především jde o *Welcomers project*, následníky a alternativy jejího vysílání o rodině. Mým cílem bude dohledat její přímý vliv na českou pedagogiku.

4.4.1 *Welcomers project*

Projekt se sídlem ve Spojeném království s názvem *Welcomers project* se zajímá o zařízení, která jsou inspirovaná projektem Dolto *Maison Verte*. Název se odvíjí od pozice *accueillant*, který je v překladu do anglického jazyka *welcomer*. Do českého jazyka jsem zvolila překlad „uvádějící osoba“.

Mezi cíle tohoto projektu patří na prvním místě spojování pracovníků na pozici *accueillanta* z celého světa. Dále podpora těchto míst a vůbec možnost jejich existence v současné společnosti.

Ze spojeného království se na seznam projektů řadí *The Maison Verte-UK*, *The Green House Playgroup*, *Bubble and Speak*. Z Itálie pak *La Casa Verde*, v Řecku se zařízení nazývá *To Megalo Mas Spiti* a v Brazílii funguje *Casa da Árvore*.¹³⁹

¹³⁷ HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 17

¹³⁸ DOLTO, Françoise. *Une vie de correspondances, 1938–1988*. 2005. cit. In: HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. str. 124

¹³⁹ *The Welcomers Project* [online]. Dostupné z: <https://welcomersproject.com/>

4.4.2 *La Maison d'Enfants à Caractère Social Française Dolto*

La Maison d'Enfants à Caractère Social, zkráceně MECS, nese přízvisko Françoise Dolto. Jde o sociální dětský domov v Saint-Chéron pro děti s psychosociálními potížemi, který je zřízením *Droit d'Enfance*. Děti jsou přijímány na základě dočasného umístění, upřednostňovaní jsou sourozenci pro udržení rodinného pouta. Domov má kapacitu 20 dětí ve věku od 3 do 13 let, které jsou přijímány především z departementu Essonne.

Každý týden dochází k psychologickým pozorováním, na základě kterých se řeší aktuální situace dětí, traumatické události v jejich životech, ale také jejich role v rodině. Zde umístěné děti mají vzdělávací potíže, jejichž řešením je specifická a zesílená podpora ze strany pracovníků centra. Podpořen je také jejich osobní rozvoj a kulturní vzdělávání, a to díky volnočasovým aktivitám.

Moto této asociace zní: „*ACCUEILLIR – FAIRE GRANDIR – RENOUER LE LIEN FAMILIAL*“. Tedy „přijetí – růst – obnovení rodinných vazeb“.

Domov na svých webových stránkách uvádí čtyři hlavní cíle:

- Vítání dětí, jejichž rodiny se potýkají s psychickými a sociálními problémy
- Podpora sociální a školní integrace, popřípadě reintegrace dětí
- Zajištění stálosti a rekonstrukce sociálních a rodinných vazeb
- Příprava dětí na návrat domů

Příběh instituce započal v šedesátých letech minulého století, když ji založila paní Renée Olivenbaum. Bylo pro ni podstatné, aby zde umístěné děti měly stejná práva jako děti ostatní, tedy právo na vzdělání, knihovny, sportovní kluby a celkově kulturní vyžití. Françoise Dolto byla okouzlená touto energií vloženou do služeb pro děti, tudíž přijala předsednictví asociace a do ústavu přinesla psychoanalýzu. Dům je po ní pojmenován od roku 2018 na její počest.¹⁴⁰

Na podzim roku 2022 představil ochránce práv zprávu o právech dítěte s názvem: „*La vie privée : un droit pour l'enfant*“ neboli „Soukromí: právo dítěte“. Děti umístěné

¹⁴⁰ *La Maison d'Enfants à Caractère Social (MECS) Françoise Dolto* [online]. Dostupné z: <https://www.droitdenfance.org/francoise-dolto/>

do MECS Françoise Dolto se po dobu jednoho roku připravovaly a pomocí workshopů se zamyslely nad prostředky, jak nejlépe respektovat soukromí v rámci jejich kolektivního ubytování. Výsledkem jejich práce byla píseň, hymna vyzývající k respektu vůči soukromí dětí:

Chanson sur le droit à la vie privée des enfants

Vie privée, vie privée,

Les autres doivent respecter mon intimité.

Vie privée, vie privée,

Les enfants ont le droit d'avoir des secrets.

Je vis avec mes amis

Nous partageons notre vie

Mais on n'a pas le droit de toucher nos parties intimes

Mais j'ai le droit de choisir mes copines

Si j'veux être seule quand je prie,

C'est mon droit, ça fait partie d'ma vie

Être tranquille sous les couvertures

Et respecter le choix de ma vêtture

Le médecin doit garder secret mon état de santé

J'ai le droit de ne pas en parler

Je suis libre de choisir toutes mes amitiés,

On n'doit pas juger sur ma personnalité

Si je n'ai pas envie on n'a pas le droit de me photographier

*Mes amis ma famille j'ai l'droit de leur parler
Je ne suis pas obligée de partager mes jouets
A ma chambre j'ai envie de pouvoir accéder¹⁴¹*

Píseň o právu dětí na soukromí

Soukromí, soukromí,
Ostatní musí respektovat mé soukromí.
Soukromí, soukromí,
Děti mají právo mít tajemství.

Žiji s přáteli,
Sdílíme svůj život,
Nemáme však právo dotýkat se navzájem svých intimních partií,
Ale mám právo si vybrat své kamarádky.
Pokud chci být při modlitbě sama,
Je to moje právo, je to součást mého života,
Být jen tak tiše pod peřinou
A respektovat svou volbu oblékání.

Lékař musí udržovat můj zdravotní stav v tajnosti,
Mám právo o tom nemluvit.
Svobodně si mohu vybrat všechna svá přátelství.

¹⁴¹ *Une chanson sur le droit à la vie privée des enfants écrite par les jeunes de la MECS Française Dolto* [online]. Dostupné z: <https://www.droitdenfance.org/2022/11/18/droit-a-la-vie-privée-des-enfants-francoise-dolto/>

Nesmí mě soudit podle mé osobnosti.

Pokud se na to necítím, nikdo nemá právo mě fotografovat,

Mám právo mluvit se svými přáteli a rodinou.

Nejsem povinna dělit se o své hračky,

Chci mít přístup do svého pokoje.

(volně přeložila Nikola Říhová)

Děti v písni jmenují svá práva v první osobě jednotného čísla, což by zřejmě mělo zjednodušit přijetí těchto hodnot za své. V písni se objevují i často tabuizovaná témata jako intimní partie, zdravotní stav a náboženství. Zabývají se i otázkou přátelství. Zde se dle mého názoru projevuje vliv Dolto. Jak je zmíněno v předešlých kapitolách, je podle ní zapotřebí s dětmi mluvit napřímo, pravdivě a o všem již od útlého věku.

4.4.3 Dopad na českou pedagogiku

Ve svém výzkumu jsem nenalezla žádný přímý dopad na konkrétně českou pedagogiku. Nicméně se dá předpokládat, že teorie Dolto dopad měly, neboť přikládala důležitost jazykovým dovednostem, nejen v rámci komunikace, ale i ve vztahu k celkovému rozvoji dítěte. Respektující metody výchovy a vzdělávání upřednostňovala oproti tradičnímu autoritativnímu přístupu.

Obecněji se jejím pedagogickým metodám věnuji v kapitole 2 Pohled Dolto na vzdělání a výchovu (viz str. 23).

4.4.4 *Lorsque l'Enfant paraît*

Lorsque l'Enfant paraît, *Když dítě přijde na svět*, byl pořad vysílaný mezi lety 1976 a 1978 na *France-Inter*. Jeho délka byla mezi šesti až deseti minutami, aby byl obsah srozumitelný a pro rodiče časově nenáročný. Na pořadu se s ní podílela také její dcera

Catherine, která vybírala otázky od posluchačů, a Jacques Pradel, jehož úloha byla se do vysílání na konkrétní otázku zeptat. Šlo tedy o formu dialogu, což bylo zcela určitě pro posluchače zajímavější a udržovalo to jejich pozornost.

Témata se týkala především dětství a životních milníků s dětstvím spojených, jako je například nástup do školy a odmítání chození do školy, první setkání s konceptem smrti, sexualita u dětí a další témata.

4.4.5 Aktuální alternativy

Alternativou, či jakýmsi pomyslným následníkem *Lorsque l'Enfant paraît* jsou ve francouzském i českém prostředí podcasty neboli zvukové záznamy mluveného slova na určité téma především s cílem předávání poučných informací. Jde o nenáročnou formu sebevzdělávání, kterou je možné na rozdíl od rádiového vysílání poslouchat kdekoli a kdykoli s připojením k internetu.¹⁴²

Na platformách jako *Spotify*, *Apple Podcasts* nebo přímo na webových stránkách daných podcastů jsou dostupné například tyto: *Familles à la une* od *Naître et grandir*, což je časopis i webová stránka původem z Québecu zveřejňující články na téma děti, rodina, zdraví.¹⁴³ Dále také *Parentali'clés* od stejnojmenného tvůrce, *Parentèle* taktéž od stejnojmenného tvůrce. Z české scény je možné zmínit podcast *Nevýchova*, který si zakládá na přátelském vztahu mezi rodiči a dětmi.¹⁴⁴

Od roku 1998 vysílá Česká televize dlouholetý český pořad *Sama doma*, zabývající se každodenními tématy. Jedná se o interaktivní publicistický pořad, který je vysílán každý všední den. Cílovou skupinou jsou matky na rodičovské dovolené, kterým zábavnou formou přináší obsahy z rozmanitých oblastí.¹⁴⁵ Myšlenka pořadu se shoduje s cílem Dolto začlenit matky do společnosti a zbavit je jisté formy „otroctví“, což zmiňuji v kapitole 2.7.1 *Maison Verte de Paris* (viz str. 33).

¹⁴² KOSÍK, Pavel. 2019. *Podcast: co to je a proč to musíte vědět?* Dostupné z: <https://www.prazskybarcamp.cz/blog/podcast-co-je-proc-musite-vedet/>

¹⁴³ *Naître et grandir* [online]. Dostupné z: <https://naitreetgrandir.com/fr/>

¹⁴⁴ *Nevýchova* [online]. Dostupné z: <https://www.nevychova.cz/>

¹⁴⁵ *Sama doma*. Česká televize [online]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/>

Závěr

Cílem mé práce bylo představit francouzskou psychoanalytičku Françoise Dolto, detailně popsat její osobní i profesní život, uvést její teoretické myšlenky, týkající se dětské psychoanalýzy, práv dítěte a pedagogických metod.

Françoise Dolto při volbě kariéry ovlivnilo její dětství strávené v buržoazním prostředí s manickou matkou. Vyrůstala během první světové války, bydlela naproti psychiatrické léčebně a byla již tedy od útlého věku vystavována faktorům, které silně působily na její psychiku. Vždy se zajímala o komunikační systémy a byla povahy ne příliš typické pro dívku z vyšší společnosti na počátku dvacátého století. Sama podstoupila psychoanalytickou léčbu a tehdy se rozhodla pro své budoucí povolání. Jejím hlavním cílem bylo pomáhat dětem s psychickými potížemi, dětem z křehkých rodin.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila čtenáře seznámit s pohledem Dolto na vzdělávání a výchovu.

Psychoanalytička se zabývala dětskou psychózou, která je dnešními vědci označována za schizofrenii a v pojetí Dolto pojmově splývá s autistickou poruchou. Příčinu jejich postižení viděla ve vztahu dospělých vůči dětem, zejména v období raného dětství. Společně s dalšími psychoanalytiky zdůrazňovala potřebu hry v prostředí, které dětem hru evokuje, v jiném případě je totiž děti těžké během hry analyzovat.

Jako nezbytnou složku pro správný vývoj dětské psychiky vidí jazyk ve všech formách – verbální, paraverbální i neverbální komunikační procesy. Nemluvně, stejně jako každá jiná osobnost má neustálou potřebu komunikovat. Bude-li komunikace zanedbána, dochází k narušení vývoje.

Vlastním dětem Dolto a jejich výchově se věnuje samostatná podkapitola 2.3 Výchova vlastních dětí. Považuji za velmi zajímavé, jak žena, která ovlivnila tolik dětských i dospělých, životů, působila v roli matky. Byla si vědoma toho, že každé dítě je jiné, a že je důležité sledovat rytmus dítěte a dle něj se řídit. Svě děti nikdy nepodrobila psychoanalytickému vyšetření.

Dolto ostře kritizovala institucionalizované vzdělávání, důraz by podle ní měl být kladen na podporu autonomie dítěte. Pedagog by tedy neměl děti vést, ale učit je, jak se vést

samostatně. Velkou roli v její pedagogice představuje uznání dítěte, toho je možné dosáhnout za pomoci respektu a pravdivé komunikace s dítětem neboli *parler vrai*. Intelektuální vzdělávání je podle ní možné odložit na později a přednost dává neakademickým činnostem a komunikaci. Za povinné předměty považuje čtení, psaní a počítání.

O její pedagogice se dá říct, že by měla být aktivní, respektující a především individuální. Vzdělání a výchovu je možné podle Dolto chápat jako mezilidské interakce. Věří, že tradiční vzdělávací metody potlačují potenciál jednotlivých dětí, neboť každé dítě má svůj rytmus a podle Dolto nedává smysl, že se všichni učí stejné věci ve stejnou dobu.

Dolto komentovala i rodinnou výchovu, kde kritizovala majetnické a obsedantní chování rodičů, které může bránit zdravému vývoji dětské osobnosti.

Podstatnou roli ve výzkumu Dolto hrála ženská sexualita, které je věnovaná kapitola 3 Žena a její sexuality z pohledu Dolto. Psychoanalytička se vyjadřuje k ženské sexualitě z pohledu psychoanalýzy a popisuje určitá stádia dívky ve vývoji, v této práci jde konkrétně o období od narození do puberty.

Dále v práci uvádím její předchůdce i současníky a jejich vztah vůči Dolto jako psychoanalytičce, ale i jako vůči ženě v prostředí dominovaném muži. Dolto se svými teoriemi vycházela především z Freuda, kterému se podrobněji věnuje kapitola 4.2.1 Sigmund Freud, a Lacana, ale ne vždy ovšem souhlasila s jejich teoriemi, dokonce se proti nim vymezovala.

V závěru práce jsem ukázala dopad myšlenek Françoise Dolto na současnou pedagogiku. Příímý vliv na českou pedagogiku však prokázán nebyl. Zmiňuji instituce, jejichž vznik nebo princip inspirovala. Jsou jimi například *La Maison d'Enfants à Caractère Social (MECS) Françoise Dolto* nebo *Maison Verte*. Její principy se také uplatňují v *École de la Neuville*.

V budoucnu bych se ráda dále vzdělávala v této doméně. Jediný problém, kterému jsem čelila během psaní této bakalářské práce, byl v jistých okamžicích nedostatek relevantních zdrojů.

Bakalářská práce *Françoise Dolto – osobnost francouzské pedagogiky 20. století* zcela určitě poskytuje prostor pro hlubší zkoumání, a to zejména pro jednotlivce, kteří disponují znalostmi psychoanalytické teorie a praxe. Tato studie nicméně představuje podnětný rámec pro rozsáhlejší a odbornější analýzu práce Dolto, která by případně umožnila důkladnější porozumění jejímu přínosu k psychoanalytickému myšlení a terapeutické praxi. Navazující studie by taktéž mohly odhalit potenciální vliv téměř celoživotní práce Dolto na českou pedagogiku.

Résumé

Ce mémoire de licence porte sur la vie d'une grande personnalité française, Françoise Dolto, psychanalyste, pédiatre et pédagogue du siècle dernier. L'objectif de ce mémoire était non seulement de partager ses idées et théories en matière de pédagogie et de psychanalyse de l'enfant, mais aussi d'essayer de montrer leur influence potentielle sur l'environnement tchèque.

Étant donné que les informations sur Dolto sont très limitées dans les sources tchèques, j'ai effectué une recherche s'appuyant principalement sur des sources d'information étrangères - françaises et anglaises. Cela m'a permis de faire connaître sa vie et son influence sur l'environnement pédagogique également aux lecteurs tchèques.

En examinant sa vie, nous pouvons comprendre l'origine de son intérêt pour des sujets complexes tels que la psyché humaine et les systèmes de communication, sur lesquels elle s'est ensuite concentrée dans sa vie professionnelle. Née dans une famille bourgeoise, Françoise Dolto a connu une enfance marquée par sa mère maniaque, qui lui a transmis ses états mentaux, surtout après la mort de sa sœur aînée Jacqueline. Dès son plus jeune âge, la petite Françoise ne se conforme pas aux attentes de la société à l'égard des filles de son statut : elle est trop curieuse. C'est ainsi que la mission de sa vie est devenue un traitement psychiatrique, qu'elle a elle-même suivi, et qui a considérablement affecté à la fois sa vie personnelle et sa vie professionnelle.

Dans sa pratique médicale, elle s'est surtout consacrée aux enfants au psychisme troublé et à l'environnement familial précaire. Elle a traité les psychoses de l'enfance, aujourd'hui connues sous le terme de schizophrénie. Cette dernière, selon la conception de Dolto, est associée à des troubles du spectre autistique. Elle trouve la cause de ces handicaps dans la relation entre les adultes et les enfants. Selon Dolto, la condition fondamentale d'un bon développement est le langage. Il est nécessaire de communiquer avec les enfants dès la naissance par tous les moyens de communication - verbale, paraverbale et non verbale. Les nourrissons ont le même besoin de communiquer que tout autre être humain. Si la communication avec un enfant est négligée, un développement harmonieux peut être perturbé.

Dans ce mémoire, j'aborde également la question des enfants de François Dolto. Par rapport à sa vie professionnelle, il était intéressant d'examiner la manière dont elle a élevé ses propres enfants. Dans son rôle de parent, elle s'est concentrée sur le rythme de chaque enfant, ce qu'elle considérait comme un élément essentiel. Il convient de souligner qu'elle n'a jamais soumis ses enfants à un traitement psychanalytique.

En matière d'éducation, Dolto a fortement critiqué l'éducation institutionnalisée. En revanche, elle a mis l'accent sur l'autonomie des enfants et a défendu l'idée que les éducateurs doivent apprendre aux enfants à se gouverner eux-mêmes. Dans sa conception de la pédagogie, la reconnaissance de l'enfant joue donc un rôle important. Celle-ci peut être obtenue en le respectant et en communiquant sincèrement avec lui. En outre, elle considère que l'éducation intellectuelle peut être postposée et que la priorité doit être donnée aux activités non-académiques et au développement des compétences en matière de communication. Ainsi, la lecture, l'écriture et l'arithmétique devraient être des matières obligatoires.

Elle a également critiqué l'éducation familiale. Au centre de sa critique, se trouve le comportement possessif et obsessionnel des parents, qui peut inhiber le développement optimal de la personnalité de l'enfant. Les parents ne doivent pas faire de leur progéniture un animal de compagnie.

Les méthodes pédagogiques de Dolto sont actives, respectueuses et surtout individuelles. Dolto déclare qu'il n'est pas logique que tout le monde apprenne la même chose en même temps. Chaque enfant a son propre rythme qu'il faut respecter. Les méthodes éducatives traditionnelles, explique-t-elle, étouffent le potentiel de chaque enfant.

Cependant, elle s'est également intéressée à la sexualité, en particulier à la sexualité féminine. Elle l'a explorée d'un point de vue psychanalytique et décrit certaines étapes du développement des jeunes filles. Dans ce mémoire, je traite de la période de la naissance à la puberté.

Je mentionne ses prédécesseurs et ses contemporains ainsi que leur relation avec Dolto en tant que psychanalyste dans un environnement dominé par les hommes. Dolto a été inspirée par Freud et Lacan, dont elle ne partageait pas toujours les théories. Elle n'a pas

hésité à se définir par rapport à ces scientifiques. Je cite également les institutions et leurs principes qui ont été inspirés par la pédagogie de Dolto, y compris la Maison Verte, la Maison d'Enfants à Caractère Social (MECS) de François Dolto et l'École de la Neuville.

En conclusion, Françoise Dolto a contribué de manière significative au domaine de la psychanalyse des enfants, permettant ainsi une compréhension plus profonde de la psyché de l'enfant. Bien que l'influence directe de ses idées sur la pédagogie tchèque n'ait pas été prouvée, son travail représente une source d'inspiration pour d'autres recherches sur l'éducation. Mon objectif personnel est d'approfondir ce sujet, ce qui pourrait enrichir ma compréhension de l'influence de Dolto sur les approches pédagogiques.

Seznam použitých informačních zdrojů

Knížní:

- CVEKL, Jiří. *Sigmund Freud*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1967. ISBN 11-015-67.
- DOLTO, Françoise. 1981. *Au jeu du désir – Essais cliniques*, Paris, Le Seuil.
- DOLTO, Françoise. 1984. *L'image inconsciente du corps*, Paris, Le Seuil.
- DOLTO, Françoise. 1985. *La cause des enfants*, Paris, Robert Laffont.
- DOLTO, Françoise (Textes recueillis, annotés et présentés par Claude Halmos). 1994. *Les chemins de l'éducation*, Paris, Gallimard.
- DOLTO, Françoise. 1989. *L'Autoportrait d'une psychanalyste, 1934–1988*. Paris: Coll. "Points", Le Seuil, 1992.
- FONAGY, Peter; TARGET, Mary. *Psychoanalytické teorie*, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-993-3
- TRIBOLET, Serge (2008), *Freud, Lacan, Dolto enfin expliqués !*, Le Bouscat (France), L'Esprit du Temps.

Elektronické:

- ALEXANDER, Sally. 1998. *Psychoanalysis in Britain in the Early Twentieth Century: An Introductory Note*. *History Workshop Journal*, 45, 135–143. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4289553>
- Aubry Weiss, Jenny (1903-1987)* [online]. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/psychology/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/aubry-weiss-jenny-1903-1987>
- Autismus* [online]. Dostupné z: <https://nautis.cz/cz/autismus>
- BINET, Eric. *Françoise Dolto* [online]. Dostupné z: <https://vidyaonline.org/thinkers/doltoe.pdf>

BRIGGS, Jonathyne. 2019. *Reinventing Play: Autistic Children and the Normativity of Play in Postwar France*. *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, 45(2), 47–64. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48581595>

Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse [online]. Dostupné z: <https://www.causefreudienne.org/textes-fondamentaux/fonction-et-champ-de-la-parole-et-du-langage-en-psychanalyse/>

Françoise Dolto et sa Poupée-Fleur [online]. Dostupné z: <https://www.saisondesabeilles.fr/poupee-fleur/>

Françoise Dolto. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7oise_Dolto

HALL, Guy, HIVERNEL, Françoise, & MORGAN, Sian. (Eds.). 2009. *Theory and practice in child psychoanalysis : An introduction to the work of Françoise Dolto*. Taylor & Francis Group. Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/techlib-ebooks/detail.action?docID=689991>

Hněv... a co s ním? [online]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/hnev-a-co-s-nim-169434>

HRDLIČKA, Michal. *Schizofrenie v dětském a adolescentním věku* [online]. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2005/05/04.pdf>

HUSÁKOVÁ, Hana. *Célestin Freinet jako osobnost francouzské pedagogiky 20. století*. 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mazáčová, Nataša. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/9584>

Kastrační komplex podle psychoanalýzy [online]. Dostupné z: <https://cs.baiug.org/the-castration-complex-according-to-psychoanalysis-1155>

KIRSHNER, L. A. 2010. *Between Winnicott and Lacan: Reclaiming the Subject of Psychoanalysis*. *American Imago*, 67(3), 331–351. <http://www.jstor.org/stable/26305220>

KOSÍK, Pavel. 2019. *Podcast: co to je a proč to musíte vědět?* Dostupné z: <https://www.prazskybarcamp.cz/blog/podcast-co-je-proc-musite-vedet/>

La Maison d'Enfants à Caractère Social (MECS) Françoise Dolto [online]. Dostupné z: <https://www.droitdenfance.org/Francoise-dolto/>

La Maison Verte [online]. Dostupné z: <https://www.lamaisonverte.asso.fr/traduction-anglaise>

La sexualité féminine et son histoire [online]. Dostupné z: <https://www.psychologue.net/articles/la-sexualite-feminine-et-son-histoire>

Lacanianism. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Lacanianism>

L'École de la Neuville [online]. Dostupné z: <http://www.ecoledelaneuville.fr/>

MORO, Marie Rose. 2000. Serge Lebovici: Un maître, un guérisseur et un homme bon. *L'Autre*, 1, 205-208. Dostupné z: <https://doi.org/10.3917/lautr.002.0205>

Naître et grandir [online]. Dostupné z: <https://naitreetgrandir.com/fr/>

NEUSTATTER, Angela. Škola Summerhill a děti, které si dělají, co chtějí. In: *Svoboda učení* [online]. Dostupné z: <https://www.svobodauceni.cz/clanek/skola-summerhill/>

Nevýchova [online]. Dostupné z: <https://www.nevychova.cz/>

PAGLIA, Martina. *The Maison Verte, a transitional space: introducing the work of Françoise Dolto in the UK* [online]. 2016, 224-237. Dostupné z: doi:10.1080/13698036.2017.1316513

Psychóza u dětí [online]. Dostupné z: <https://www.medixa.org/deti/psychoza-u-deti>

Sama doma. *Česká televize* [online]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/>

Sexualité féminine. *Sens critique* [online]. Dostupné z: https://www.senscritique.com/livre/Sexualite_feminine/367859

Sigmund Freud [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/www/mordechai/7159323/Psychologove.pdf>

Stade du miroir. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: https://fr.wikipedia.org/wiki/Stade_du_miroir

The Welcomers Project [online]. Dostupné z: <https://welcomersproject.com/>

Une chanson sur le droit à la vie privée des enfants écrite par les jeunes de la MECS

Françoise Dolto [online]. Dostupné z: <https://www.droitdenfance.org/2022/11/18/droit-a-la-vie-privee-des-enfants-Françoise-dolto/>

Audiovizuální:

France Culture. 2021. *Françoise Dolto : comment j'ai élevé mes propres enfants*. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=dd9bIJhDIoA&t=98s&ab_channel=FranceCulture

Seznam zkratek

SPP – *Société parisienne de psychanalyse* (Pařížská společnost psychoanalýzy)

SPF – *Société de psychanalyse freudienne* (Freudovská psychoanalytická společnost)

IPA – *International Psychoanalytical Association* (Mezinárodní psychoanalytická asociace)

EFP – *École française de psychanalyse* (Francouzská škola psychoanalýzy)